

POLAK & VAN GENNEP

10 OVER ROOD

UITDAGING VAN
NIEUW LINKS AAN
DE PvdA

Tien over rood

*Uitdaging van
Nieuw Links aan de PvdA*

Samenstellers

HANS VAN DEN DOEL
HAN LAMMERS
ARIE VAN DER HEK
REINIER KROOSHOF
ANDRÉ VAN DER LOUW
TOM PAUKA
ROB DE ROOI
ARIE VAN DER ZWAN

POLAK & VAN GENNEP

AMSTERDAM 1966

Eerste druk (5000 exemplaren) oktober 1966
Tweede druk (5000 exemplaren) oktober 1966

Copyright: Polak & Van Gennep, Amsterdam 1966
Omslagontwerp: H. P. Doebele GKF
Druk: nv Drukkerij Hooiberg, Epe

Aan de spelers

Alleen over rood kan een punt worden gemaakt. Spelers houden tenminste een been aan de grond. Wie rood mist, is alles kwijt. De verliezer betaalt.

Dit geschrift is een uitdaging aan de Partij van de Arbeid.

Het is geschreven vanuit de overtuiging dat de grootste Nederlandse socialistische partij

- a.* wat betreft haar principiële uitgangspunten onduidelijk is,
- b.* voorzover er van duidelijkheid sprake is, vaak conservatieve kenmerken vertoont,
- c.* in haar doen en laten intern zowel als naar buiten de democratie onvoldoende recht doet wedervaren.

Onduidelijk was het beleid van de PvdA toen het erom ging stelling te nemen in de kwestie-Vietnam. Het partijbestuur zond de Amerikanen een op zichzelf heldere brief; de fractie in de Tweede Kamer zag daarin aanvankelijk geen verschil met de duidelijk anders gezinde motie-Ruygers; de fractie in de Eerste Kamer distantieerde zich met verduisterende argumenten van een motie van de PSP, die zakelijk genomen vrijwel geheel overeenstemde met de brief van het partijbestuur.

Onduidelijk was het beleid van de PvdA ten opzichte van de ontwikkelingshulp. Terwijl in alle officiële partijstukken de ontwikkelingshulp wordt opgedist als de belangrijkste socialistische opdracht in deze tijd, blijkt uit niets dat ze de volle consequenties durft te trekken in haar regeringsbeleid.

Onduidelijk was het beleid van de PvdA inzake de belastingpolitiek. Eerst stemt Vondeling als oppositieleider voor een verlaging van de directe belastingen, vervolgens stemt de Eerste Kamerfractie daar tegen en tenslotte tracht Vondeling als minister de verlaging ongedaan te maken.

Conservatieve trekken vertoont de politiek van de PvdA als het gaat om de grote vraagstukken van inkomens- en vermogenspolitiek. Het partijbestuur neemt enerzijds geen distantie van de loon- en vermogenspolitieke voorstellen van de vakbeweging en heeft anderzijds geen alternatieven ontwikkeld in de vorm van een inkomenspolitiek, waarin de afstand tussen hoge en lage inkomens wezenlijk kleiner wordt. Ook in de bezuinigingsmaatregelen, die de regering noodzakelijkerwijs heeft moeten nemen, komt onvoldoende prioriteit ten gunste van de laagste inkomensstrekkers tot uitdrukking.

Eveneens conservatief gedraagt de PvdA zich in haar buitenlandse politiek. Zij laat na initiatieven te nemen waaruit haar socialistische visie blijkt op de internationale ontwikkelingen; hieruit mag men concluderen dat zij niet veel anders doet dan de bestaande toestand bestendigen.

De PvdA is niet alleen onduidelijk en soms conservatief, zij weet ook vaak met de democratie geen raad. De gang van zaken rondom de goedkeuringswet-Beatrix roept herinneringen op aan de pruikentijd. Ministers beslisten zonder de fractie te raadplegen; de fractie besliste zonder de partij te raadplegen; de partij besliste zonder de kiezers te raadplegen.

Gelet op de verkiezingsuitslag van 1963 was de deelname aan de regering volstrekt ongemotiveerd.

De leiding van de PvdA weigert, op voor de partij kritieke momenten, gewoonlijk een tijdige confrontatie met het partijcongres als eerste representant van de leden.

Het verkiezingsjaar 1967 zal beslissend zijn voor de toekomst van de Partij van de Arbeid.

Daarom heeft een groep, die Nieuw Links in de PvdA vertegen-

woordigt, dit geschrift samengesteld. Het beoogt de Partij van de Arbeid een nieuwe toekomstvisie te geven.

Het geschrift is bedoeld voor de leden van de Partij van de Arbeid en voor al diegenen buiten die partij, die hopen op een nieuw elan van het socialisme.

Voor de inhoud van dit geschrift zijn uitsluitend de samenstellers verantwoordelijk. De eindredactie was in handen van Han Lammers en Hans van den Doel.

Achterin dit geschrift is een program gepubliceerd, dat ondertekend is door een groter aantal PvdA-leden, die steun willen geven aan Nieuw Links.

Tien over rood zijn: *tien* kenmerkende punten van ons program:

1. De PvdA neemt niet deel aan een regering, tenzij vaststaat dat de ontwikkelingshulp in 1970 2% van het nationale inkomen bedraagt.
2. Iedere gekozen volksvertegenwoordiger dient de plicht te worden opgelegd tot openbare verantwoording, die kan worden afgedwongen.
3. Het parlement dient in staat te worden gesteld ongelimiteerd openbare hearings te houden van elkeen die naar het oordeel van het parlement nuttige informatie kan verstrekken.
4. Elk verkiezingsprogram van de PvdA dient een minimum te bevatten, zonder de uitvoering waarvan de PvdA niet aan coalitiekabinetten zal deelnemen.
5. Onvoorwaardelijke erkenning van de DDR en van de Vietcong is noodzakelijk. De PvdA dient het initiatief te nemen tot een Europese veiligheidsconferentie met de landen van het Warschau-pact.
6. Nederland behoort uit de NATO te treden, wanneer Spanje lid van de NAVO wordt of wanneer Portugal bij de herziening van het verdrag als lid wordt gehandhaafd.
7. Het is wenselijk dat Nederland een republiek wordt zodra de regering van koningin Juliana eindigt.
8. De belasting op erfenissen en schenkingen moet progressief oplopen en boven de honderduizend gulden negenennegentig procent bedragen.

9. De PvdA dient een inkomenspolitiek te ontwerpen, door middel waarvan het verschil tussen de hoge en lage inkomens wezenlijk kleiner wordt.

10. De werknemers in de bedrijven moeten directe invloed krijgen op het bestuur van hun ondernemingen.

Amsterdam, 10 september 1966

Het spook van de ontevredenheid

De welvaart

Er waart een spook door Nederland: het spook van de ontevredenheid.

Jarenlang is het in PvdA-kringen mode geweest te beweren dat het socialisme, nu het armoedevraagstuk is opgelost, langzamerhand overbodig wordt of op zijn minst naar nieuwe noden zal moeten zoeken. De toenemende welvaart – zo dacht men – maakt dat de mensen liever met hun pantoffels achter de kachel zitten. De arbeiders ‘verburgerlijken’, de kiezers worden tevreden. De Partij van de Arbeid voert een heldhaftige strijd tegen de bierkaai.

Ed van Thijn heeft echter aangetoond hoe oppervlakkig deze redenering is. Het is veel waarschijnlijker dat de toenemende welvaart de massa juist ontevredener maakt met de bestaande maatschappij. Inderdaad, de arbeiders hebben het beter dan vroeger, maar hun behoeften stijgen nóg sneller dan hun inkomen zodat hun ontevredenheid niet afneemt. Juist de ‘verburgerlijking’ maakt hen rijp voor het socialisme. Armoede en werkloosheid zijn altijd voor het socialisme een slechte voedingsbodem geweest. In de geschiedenis heeft het socialisme dan pas voet aan de grond gekregen als de toestand van de arbeiders reeds verbeterd was, als de welvaardsdynamiek reeds op gang was gekomen. Een fikse bries in de rug verzwakt de strijdlust van het wielerpeloton niet, maar wakkert deze juist aan.

Sinds Kautsky weten we dat armoede geen absoluut maar een relatief

begrip is. De Nederlandse werknemers die in de crisisjaren een vaste betrekking hadden, waanden zich rijk, maar de huidige arbeiders, wier inkomen vele malen hoger is, beschouwen zich als arm. Men meet zijn welstand niet af aan de hoogte van zijn inkomen, maar aan het inkomen van anderen. H. Lange heeft met behulp van enquêtes duidelijk gemaakt dat in de jaren 1962-1966 steeds één derde van de Nederlandse bevolking ontevreden is gebleven, hoewel de welvaart van deze groep in de onderzochte periode aanmerkelijk is gestegen.

Als er geen koek is, valt er niets te verdelen. Maar nu de koek zo groot is, komt bij velen de vraag van een rechtvaardige verdeling aan de orde. De werknemers zeggen dat ze hogere lonen willen en lagere prijzen. Dat is hun wijze om aan te geven dat ze een rechtvaardig aandeel in de welvaart wensen. Door een tekort aan behoorlijke maatschappelijke voorlichting denken ze dat hoger loon een wondermiddel tegen alle kwalen is. Hier ligt een schuld van de socialistische partij, die, door haar verzuim een politieke visie op de hele maatschappij te geven, het maatschappelijk inzicht ondermijnt.

A. Hoogerwerf heeft door middel van een enquête vastgesteld dat tweederde van de inwoners van Delft een grotere gelijkheid wil in de inkomensverdeling, de vermogensverdeling en de machtsverdeling in de bedrijven. Op grond hiervan voorspelde hij in begin 1963: 'Het sociaal-politieke vuur smeult als een veenbrand, die op een onverwacht moment ook bovengronds alles in lichterlaaie kan zetten . . .' Inmiddels is de veenbrand herhaaldelijk uitgeslagen: de loonexplosie, de opkomst van de Boerenpartij en de opstand in Amsterdam.

Het spook van de ontevredenheid is gekomen als een dief in de nacht.

De jongeren

Over de jongeren wist men lange tijd in de PvdA niet meer te vertellen, dan dat het hier een 'sceptische generatie' betreft, die niet meer gelooft in de mogelijkheid om tot een andere, een betere maatschappij te komen. De boeken die over de 'sceptische generatie' zijn geschreven, zijn echter in de eerste plaats van toepassing op de leeftijdsgroep van 35-50 jaar, een leeftijdsgroep die momenteel het staatkundige leven beheerst.

Deze 'middengroepen' (qua leeftijd) beleefden hun puberteit in de crisis- of oorlogsjaren. Toen zijn ze geconfronteerd met een maatschappij die balanceerde op de rand van een totale vernietiging. Natuurlijk, de één heeft daar gevoeliger op gereageerd dan de ander, maar vaststaat dat deze gebeurtenissen een diepe indruk op de huidige veertigers *als groep* hebben achtergelaten. Ze zijn er geestelijk door bepaald. Ze zijn er soms sceptische, cynische mensen door geworden.

De boeken over de 'sceptische generatie' slaan niet meer op de jongeren van vandaag. Integendeel. In verschillende buitenlandse onderzoeken brengt men naar voren dat de politieke opvattingen en gedragingen van de jonge kiezers in menig opzicht afwijken van die der veertigers.

Tegen die achtergrond wordt de bekende opvatting, dat er geen generatieconflict is, een variant op de gedachte dat er niets verandert, dat alles nog net zo is als vroeger. Het conservatisme blijkt echter steeds minder op dit comfortabel ruggesteuntje te kunnen rekenen. De wereld is gelukkig in ontwikkeling. Met Galileï kunnen we zeggen: 'En toch beweegt zij!' De Franse onderzoeker Rémond zegt onomwonden: 'De jonge generatie is een afzonderlijke categorie . . . met eigen belangen, doelstellingen en strategie.' Dit blijkt ook uit het feit dat, in de doorgaans zeer stabiele politieke systemen der welvarende landen, bepaalde strijdpunten, die plotseling fundamentele waarden in het geding brengen, juist de jonge generatie in beweging kunnen zetten.

Men denke aan de Franse studenten tijdens de Algerijnse crisis, de anti-atoombommarsen in verschillende landen, de Freedomriders en de strijdbare groepen rondom de gehele new-leftbeweging in de Verenigde Staten, de betogingen tegen de Amerikaanse politiek in Vietnam en de rol van de jeugd in de laatste Indonesische ontwikkelingen.

En in ons eigen land?

De onderzoekresultaten in Nederland geven tot nog toe weinig aanleiding tot een vérgaande conclusie over een generatieconflict. Dat komt omdat de nieuwe generatie nog nooit voor een politiek doel gemobiliseerd is. Maar nu heeft de Studenten Vakbeweging de studenten politiek bewust gemaakt en hebben o.a. de provo's de middelbare-school-

jeugd politiek geïnteresseerd. De nieuwe generatie begint mondig te worden.

In Nederland gebeurde het allemaal iets later. Maar nu het gebeurt, leidt de ontwikkeling tot felle uitbarstingen. Van conservatieve zijde zullen zeker de geruststellende woorden komen dat het maar gaat om een kleine groep. Toegegeven moet worden dat de jeugdige opstand nog weinig gestalte heeft gekregen. Maar wie enig inzicht heeft in de wereld van de jongeren, weet dat de provocaties duidelijk zijn verstaan en een creatieve aanhang hebben opgeroepen.

Een partij die de aansluiting niet wil missen, dient zich af te vragen op welke politieke punten de nieuwe generatie zich zal onderscheiden van de vorige.

Naar onze mening moeten generatieverschillen worden toegeschreven aan uiteenlopende ervaringen van de onderscheiden generaties. Vooral de ervaring op jeugdige leeftijd is vaak bepalend voor de politieke-beeldvorming in latere jaren. Wordt de politieke beeldvorming van de oudere kiezers nog in hoge mate bepaald door de persoonlijke ervaringen in jaren van armoede, crisis, werkloosheid en oorlog, de nieuwe kiezers zijn tot politieke bewustwording gekomen in de welvaartsstaat. Zijn de oudere kiezers opgegroeid in een tijd van opkomend nationalisme, de jongere kiezers zijn in een tijd van snel opkomend internationalisme reizend en televisiekijkend tot rijpheid gekomen.

Zijn de oudere kiezers volwassen geworden in het tijdperk van het oppositionele socialisme, de jongeren kennen alleen de gouvernementele PvdA. Zij zijn tot politieke rijpheid gekomen in de tijd van de vervaging van partijtegenstellingen. In een tijd, waarin de VVD 'welvaart voor allen' riep en de PvdA antwoordde met 'welvaart voor iedereen'. In een tijd waarin de PvdA een minimumloon voorstond van f 120 en de VVD van f 117. In een tijd waarin het niet meer duidelijk was dat de parlementaire strijd nog een inzet had: links of rechts.

Uit allerlei onderzoeken blijkt dan ook dat de opvattingen van jongeren en ouderen over wat 'politiek' is, elkaar niet meer dekken. De ouderen denken bij politiek in de eerste plaats aan partijen, parlementaire debatten, propaganda en conflicten, terwijl de jongeren 'poli-

tiel' associëren met ministers, beleid, maatregelen en activiteiten van belangengroepen.

Dit betekent dat de politiek in de ogen van grote groepen jongeren tot bureaucratisch gezag is verworven. Maar niet uitsluitend bij jongeren. Ook ouderen zijn 'vervreemd', niet alleen van de grote maatschappij, maar op dikwijls dramatische wijze van hun eigen partij.

De tegenstelling links-rechts is vervangen door die tussen ministers en volk en die tussen deskundige en leek. In zo'n klimaat keert alle onrust en ontevredenheid zich tegen het systeem tegen alle dragers van het systeem, tegen alle grote politieke partijen, ja tegen de democratie zelf.

Nieuwe progressieven

Als gevolg van de mentaliteitsverandering van de laatste jaren en de ideologische uitholling van traditionele partijen, kerken en andere massa-organisaties, is de grens tussen progressief en conservatief verschoven. Hij loopt niet langer tussen de partijen, maar binnen de partijen en vaak erbuiten.

Er zijn bijvoorbeeld grote groepen studenten aan de Vrije Universiteit, die de neiging hebben uiterst radicaal te zijn in hun politieke denken. De NCSV afdeling VU, de Essai-groep, de SVB afdeling VU en het VU-blad Pharetra hebben bij tijden een grote belangstelling voor het communisme, niet in zijn politieke maar in zijn sociaal-economische consequenties. De één vraagt de PvdA vriendelijk om een 'scheutje utopie' in haar beleid. De ander roept: 'Geef ons van dat rode, dat rode daar'. De derde adviseert op de voorpagina van Pharetra 'toch maar' ARP te stemmen, hoewel hij enkele bladzijden verderop de linkervleugel van de PvdA luid prijst. Door de oude bolwerken van Abraham Kuyper waart het spook van de ontevredenheid rond.

In katholieke kring is de ontwikkeling niet anders. Aan rooms-katholieke hogescholen en universiteiten worden de grondslagen van de katholieke sociale politiek aangetast. Een Tilburgse hoogleraar verwijst de PBO naar het vuilnisvat. Geestelijken gaan openlijk in het socialistische kamp staan of dringen aan op scherper vakbondsactie.

De katholieke vakbeweging werkt steeds inniger samen met de andere bonden. En het opvallende bij dit alles is dat tot nu toe juist de traditionele socialistische kringen minder impulsen tot vernieuwing opleveren dan de groepen erbuiten.

Conclusie

Het getal van degenen die ontevreden zijn, van hen die iets beters willen dan het bestaande, is veel groter dan wij vermoeden. Ze hebben alleen niet het gevoel dat de PvdA wezenlijk iets anders wil. Hoevelen zeggen niet, als wij met hen over hun politieke keuze spreken, dat het toch lood om oud ijzer is, dat het er niet toe doet of je van de hond of van de kat gebeten wordt. Laten we niet te vlot zeggen: dat is alleen maar dom! Daar zit meer achter dan we denken. Hier dringen zich vragen naar voren die voor de toekomst van de grootste betekenis zijn. In de eerste plaats deze vragen: voor welk program moet de PvdA zich inzetten opdat deze ontevredenheid niet wordt misbruikt? Voor welk program dient de PvdA te strijden opdat de ontevredenheid gemobiliseerd wordt ten dienste van de democratie en van een rechtvaardige samenleving? Aan het antwoord op deze vragen is de rest van dit boekje gewijd.

Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap

Iedere definitie van het socialisme wordt mee-bepaald door de concrete noden, waarvoor men zich op een gegeven ogenblik bij de strijd voor een betere samenleving gesteld ziet. Zo zijn in verschillende tijden verschillende omschrijvingen van het socialisme gangbaar geweest. Van de meest recente noemen wij:

Het socialisme heeft als eerste taakstelling het opheffen van alle vrijheidsbelemmeringen: materiële nood, bestaansonzekerheid, onrecht en onveiligheid.

Later werd het accent meer gelegd op de verantwoordelijkheid die de individuele mens bij zijn streven naar zelfontplooiing voor de belangen van de gemeenschap heeft.

Weer anderen zochten het kenmerk van het socialisme in het streven naar nieuwe gemeenschapsvormen. Zij legden de volle nadruk op de knellende banden van het individualistische, egoïstische kapitalisme. Socialisatie van de produktiemiddelen zagen zij als een van de gewichtigste instrumenten voor het vestigen van een maatschappij, waarin de mensen als broeders samenleven.

Wij willen vooral beklemtonen dat de eis van gelijkheid de opbouw van de samenleving behoort te beheersen. Mensen kunnen volgens ons alleen in volle verantwoordelijkheid, vrijheid en broederschap aan het maatschappelijk verkeer deelnemen, als zij in de ruimste zin gelijke informatie en zeggenschap hebben, als zij over gelijke ontwikkelingskansen beschikken en als zij gelijke mogelijkheden hebben om met

succes te streven naar het verwerven van een bepaald inkomen of vermogen.

Natuurlijk handhaven ook wij dat de ontplooiing van de enkeling slechts in het leven met anderen geschiedt. De gelijkheid is niet alleen een norm die waarborgt dat iedereen van het leven evenveel kan profiteren, maar ook een garantie dat een ieder zoveel mogelijk voor anderen aan de samenleving kan bijdragen.

De gelijke zeggenschap behoort o.m. tot uiting te komen in het proces van besluitvorming, dat we democratie noemen. De democratie is een methode. Deze houdt in dat aan de mensen geen dwang wordt opgelegd voordat zij allen de noodzaak daarvan hebben kunnen onderzoeken en over de toepassing ervan hebben meebeslist. Het proces behoort te verlopen via openbare beraadslaging en het nemen en respecteren van meerderheidsbesluiten. Aan de beraadslaging dient een vrije vorming van de meningen vooraf te gaan in een klimaat van geestelijke onafhankelijkheid.

Van doorslaggevend belang is dat de medezeggenschap zich op alle maatschappelijke niveaus doet gelden. Zo moet de burger langs parlementaire weg zijn recht waar kunnen maken om over de landelijke huishouding mee te beslissen. In zijn onmiddellijke werk-omgeving zijn het vooral de ondernemingsraden, die hem de middelen moeten verschaffen om zijn meest directe belangen te behartigen. Ieder tekort of gebrek in de werking van de landelijke, regionale, plaatselijke of bedrijfsdemocratie verlamt het socialisme.

De eis van gelijkheid moet doordringen in de onderwijs- en cultuurpolitiek. Daaraan zal een radicaal nieuw fundament moeten worden gegeven.

Nu worden de jonge mensen in hoofdzaak opgeleid voor hun taken als producent. Deze eenzijdige vorming wreekt zich door een gebrek aan creativiteit buiten en bijgevolg ook binnen hun vakgebied. Van jongs af aan worden de mensen onder het gezag van anderen gesteld. De meesten worden daarbij niet opgeleid tot vrije, zelfbeslissende mensen, doch getraind in het gedrag van ondergeschikte.

Veel zal kunnen worden vernieuwd als de gangbare opvatting om-

trent cultuur wordt verlaten. Onder cultuur verstaan velen nog de beoefening van schone kunsten en het bezit van kennis alleen. Een socialistische politiek behoort uit te gaan van een zo ruim mogelijke interpretatie van het begrip cultuur: 'gelijke ontplooiing van de menselijke mogelijkheden'.

Een democratische verdeling van de macht en de gelijkheid van ontwikkelingsmogelijkheden zijn illusies wanneer niet aan een belangrijke voorwaarde wordt voldaan: gelijke kansen op het verwerven van inkomen of vermogen. Pas wanneer de sociaal-economische ongelijkheid ongedaan wordt gemaakt, kan de sociaal-culturele omwenteling doorzetten.

'Vrijheid, gelijkheid en broederschap. De meeste van deze is de gelijkheid.'

Geef het volk een vuist

In de periode dat zij nog in het parlement zaten, wierpen de heer Cals en Anne Vondeling zich op als de grote pleitbezorgers voor een verbeterde democratie. Met name ijverden zij in woord en geschrift voor een versterking van de positie van de volksvertegenwoordiging tegenover de regering. Scherpe, efficiënte controle was nodig, de kwaliteit van de kamerleden moest toenemen, maar bovenal moest het parlement in staat zijn zich onafhankelijk en vrij van de regering op te stellen.

Niet zodra had de tweeling Cals-Vondeling zich bij de kabinetsformatie van 1965 gevonden, of zij besloot tot een coalitie, die door een heersende praktijk van sterke binding tussen regeringsfracties en kabinet een dusdanig wurgende meerderheid in de volksvertegenwoordiging verkreeg, dat van zelfstandige positie van het parlement geen sprake meer kon zijn. Daarmee verduisterden zij bovendien wezenlijk tegenstellingen in het politieke leven (de KVP blijft altijd nog een conservatieve partij) en loochenden zij hun eigen parlementair verleden.

Uit dit incident blijkt opnieuw dat praten over de noodzaak van effectievere controle door het parlement geen enkele waarde moet worden toegekend, als degenen die de grote woorden spreken ook niet bereid zijn daaraan consequenties te verbinden.

Wij zullen ons niet overgeven aan bespiegelingen over het hoe en waarom van de crisis waarin de democratie nu al jaren heet te verkeren. Wij volstaan met het aangeven van onze doelstelling, en zullen verder concrete voorstellen doen om het beginsel van de zeggenschap van de burger over zijn eigen zaken tot vollediger gelding te brengen.

Doelstelling

De politieke democratie in een socialistische maatschappij kan eerst dan werkelijkheid worden als het beginsel van de gelijkheid van alle burgers in volle consequentie wordt doorgevoerd en de besluitvorming zo doorzichtig mogelijk is. Dit betekent dat er voor de enkeling volop gelegenheid moet worden geschapen om aan de besluitvorming deel te nemen.

Middelen

Ieder volksvertegenwoordiger dient de plicht te worden opgelegd tot openbare verantwoording, die kan worden afgedwongen. Het is onjuist dat parlementariërs, zodra zij gekozen zijn, de relaties met hun kiezers kunnen verbreken. Het introduceren van een verantwoordingsplicht tegenover de burgers houdt in dat een herziening van ons kiesstelsel niet te vermijden is.

Immers, het moet duidelijk zijn namens wie een volksvertegenwoordiger optreedt. En ook dienen de burgers te weten wie hen vertegenwoordigt.

Voorts zal het systeem van kabinetsformatie moeten worden herzien. Het stelsel dat men tot nu toe volgt, vervreemdt de burger van zijn eigen beslissing in het stemlokaal. De politieke partijen hebben namelijk de vrijheid om regeringscombinaties tot stand te brengen op programma's die in belangrijke mate afwijken van de beloften die zij eerder aan de kiezers hebben gedaan. Hierdoor ontstaat een gevoel van machteloosheid dat gemakkelijk omslaat in de overtuiging dat politiek engagement volstrekt zinloos is. Velen worden agressief tegen het parlementaire stelsel als zodanig. Aldus devalueert de democratie in de ogen van de burger tot een spel van weinigen, waarbij de grote massa het toekijken heeft.

De Partij van de Arbeid kan een belangrijke bijdrage leveren tot het doorbreken van deze situatie door openlijk te verklaren dat zij bij volgende gelegenheden slechts aan een kabinetsformatie zal deelnemen als een vóór de verkiezingen gepubliceerd minimum-programma binnen de normale regeringsperiode zal worden verwezenlijkt. Het parlement

behoort maatregelen te nemen waardoor het de beschikking krijgt over middelen die het in staat stelt bij de controle op de regering werkelijk een vuist te maken.

Allereerst dient de technische outillage van de volksvertegenwoordiging in overeenstemming te worden gebracht met de eisen die aan een modern bestuur worden gesteld. Zo zal ieder kamerlid de beschikking moeten hebben over secretariaats-faciliteiten en een eigen werkruimte. De consequentie van een nieuw parlamentsgebouw dient te worden aanvaard.

Openbare hearings van deskundigen en van ieder die naar het inzicht van het parlement nuttige informatie kan aandragen, behoren aan de normale orde te worden toegevoegd. Dit maakt het mogelijk om bij de beoordeling van kandidaten voor het kamerlidmaatschap meer te letten op politieke kwaliteiten dan op specialistische verworvenheden. Vanzelf spreekt, dat een systeem van hearings van deskundigen het parlement grotere macht tegenover de regering kan verschaffen. De openbaarheid van de hearings garandeert bovendien dat de politieke belangstelling van de burgers zal toenemen.

Al deze vernieuwingen en verbeteringen zullen echter niets ten goede uitrichten als de gezindheid van de volksvertegenwoordiger niet grondig verandert. Over het algemeen gedraagt hij zich te veel als de collega van de minister wiens beleid hij te controleren heeft. Tal van zaken die eigenlijk in de openbaarheid behoren te worden afgehandeld, worden nu in stil beraad geregeld.

Wanneer het parlement meer gebruik zou maken van het recht tot interpellatie, zou het zijn zelfstandigheid al beduidend vergroten. Verder dient de volksvertegenwoordiging haar rechten van enquête en initiatief (onderzoek en het zelf indienen van wetten) veelvuldiger te benutten.

Wat voor het parlement geldt, kan grosso modo ook worden toegepast op de lagere vertegenwoordigende colleges. Zo is het denkbaar dat een gemeenteraad als die van Amsterdam in het openbaar deskundigen hoort over belangrijke kwesties, zoals de vestiging van Mobil Oil en de daarmee samenhangende luchtverontreiniging.

Het beginsel van het recht op gelijke zeggenschap dat het voorgaande heeft beheerst, dwingt ook tot stellingname tegenover het instituut van de benoemde bestuurder. Naar ons inzicht behoren burgemeesters en hoofden van provinciaal bestuur te worden gekozen. Ten aanzien van het staatshoofd kan een dergelijke regeling op het ogenblik nog niet worden getroffen. Wij menen echter dat het in de toekomst wel zo ver zal moeten komen. Zoals men elders in dit geschrift kan lezen, verlangen wij dat Nederland een republiek wordt zodra de regering van koningin Juliana eindigt.

De verkiezing van burgemeesters houdt in dat zij verantwoording verschuldigd zijn, niet alleen aan de gemeenteraden, maar ook aan de kiezers. Dat heeft gevolgen voor het beleid van openbare orde.

De normen van dat beleid moeten duidelijk in de wet worden vastgelegd. De formulering ervan mag men niet overlaten aan bestuurders op lokaal niveau. Een wettelijke regeling is van grote betekenis voor de uitingsvrijheid. Het binden van colportage en demonstratie aan toestemming van de overheid en preventieve censuur op leuzen dient te worden afgeschaft. De strafrechter is mans genoeg om in voorkomende gevallen te bepalen of demonstranten zich aan hun verantwoordelijkheid volgens de wet hebben gehouden.

De koning staat in

Wie spreekt met sentimentele oud-SDAP'ers die zich in het zakelijke klimaat van de PvdA nooit zo heel erg hebben thuisgevoeld, krijgt wel eens de indruk dat de strijdbare republikeinse mentaliteit van de vooroorlogse partij heeft plaatsgemaakt voor een berustend monarchisme van de doorbraak-socialisten van na '46. Toch leefde ook bij vele leidslieden van de SDAP het besef dat het om 'belangrijker dingen' ging. De wezenlijke tegenstellingen moesten niet op de achtergrond gedrongen worden door een discussie over het koningschap, een zaak die met zoveel gevoelskwesties beladen was. Wat dat betreft is er weinig veranderd. Die bezorgdheid klonk ook in 1965 nog door in de meestgelezen brief van Nederhorst, fractieleider van de Tweede Kamer van de Partij van de Arbeid: '... het is voor iemand, die de stemming in het niet-politieke Nederland aanvoelt zonder meer duidelijk dat wanneer Beatrix de toestemming tot haar huwelijk door het verzet van de PvdA niet zou krijgen, er zich twee situaties konden voordoen, die beide even onaantrekkelijk zouden zijn. In het ene – meest waarschijnlijke – geval zet Beatrix door en doet afstand van haar rechten op de troon. Wanneer dit gebeurt zitten we midden in een koningskwestie. Hoe dat de politieke verhoudingen kan vertroebelen, leert ons de ervaring destijds in België. Hele en half-fascistische stromingen trekken hiervan profijt. Het grote publiek – met weinig politiek besef – gevoed door sentimentele verhalen in de damesbladen en tegen het parlement en de PvdA gerichte acties van De Telegraaf en de Elsevier-pers, zal voor lange tijd alleen nog maar in dat ene punt politiek geïnteresseerd zijn.

Verkiezingen zouden door dit soort meningsverschillen vertroebeld worden en het zou onmogelijk worden een zuivere uitspraak te krijgen over politiek werkelijk belangrijke zaken.'

Wat zijn dat voor emoties waarvoor een vrije discussie moet wijken? Zelfs in een tijd waarin alles ter discussie staat, waarin oude waarden vallen, godsdienstige en tot nu toe vaststaande principes wankelen? We slaan elkander met de nieuwe openheid om de oren. Maar een open discussie over het koningschap gaan we uit de weg. Waarom? Omdat we – een enkele overtuigde monarchist uitgezonderd – bang zijn voor het sprookje. We laten de monarchie ongerept, niet omdat het de beste staatsvorm zou zijn, maar omdat de journalistieke industrie van Moeder de Gans met haar dochters Libelle, Beatrijs, Margriet, samen met nog een paar gezellige familieleden, méér nog dan de lelijke eendjes Elsevier en Telegraaf, miljoenen heeft doen geloven dat het leven van keizers en koningen met hun wederhelften en prinsen en prinsessen met hun liefdesperikelen tot de belangrijkste en opwindendste dingen horen in ons verder zo kleurloze bestaan.

Over het algemeen mogen we onze socialistische schoolmeesterneigingen best iets intomen, maar waarom we op dit terrein niet wat meer tegenwicht hebben geboden, is een raadsel.

Want het is een misvatting te menen dat socialisten het respect van de kiezers zullen verwerven met voorzichtigheid en omzeilende tactieken. Het boezemt weinig vertrouwen in – zowel bij republikeinen als monarchisten – wanneer men het antwoord op een duidelijk actuele vraag naar de meest wenselijke staatsvorm ontwijkt.

Immers, wie zich bij voortduring bij de bepaling van zijn politiek beleid laat leiden door de vraag wat het 'grote publiek' – wat voor fenomeen dat ook zijn mag – vandáág schijnt te wensen of te dulden, loopt een niet geringe kans, mórgen bij die grote massa, die telkens minder vormloos en ontoegankelijk blijkt te zijn dan men veronderstelt, alle achting te verliezen.

Daarom moeten die vragen naar de zin en de functie van het koningschap nu duidelijk gesteld worden. Welke mythe ligt er aan het

koninklijk sprookje ten grondslag? Belemmert de monarchale staatsvorm de politieke bewustwording van de kiezer? Is de monarchie een conserverend element dat remmend werkt op een modern progressief beleid? En als we het met koningin Juliana aandurven, geldt dat dan ook voor haar opvolg(st)er?

Eerst de mythe: 'De verbondenheid van volk en vorstenhuis'. Deze werd als volgt door partijgenoot Meyer Sluyer in een Vrij Nederland-artikel in 1962 beoordeeld: 'Per saldo bezit het Oranjehuis een eeuwenoude traditie, dat het eerder de partij van het gewone volk kiest dan die der regenten.'

Met deze voorstelling van zaken heeft het Tweede Kamerlid van de Partij van de Arbeid dr. W. H. Vermooten in datzelfde jaar op basis van een grondig onderzoek in het boekje *Als een goed instrument, werkelijkheid en mythe ten aanzien van het Oranjehuis*, afgerekend.

Ter afsluiting van een historisch overzicht schrijft hij: 'Samenvattend moeten we constateren, dat de mythe, die onder ons volk leeft met betrekking tot de positieve rol, die de Oranje's zouden hebben gespeeld bij het ontstaan en de ontwikkeling van onze democratische staatsinstellingen in geen enkel opzicht met de historische feiten in overeenstemming is. Het democratische bestel in Nederland is in de loop van de tijd minder dank zij dan ondanks het optreden van de Oranje's tot stand gekomen.'

Daar hebben wij niet zo veel aan toe te voegen. Natuurlijk hebben Oranje's hun verdiensten gehad bij het verdedigen van staatkundige en bepaalde godsdienstige vrijheden. Dr. Vermooten schrijft ook '... dat het een toevallige maar uitermatige gelukkige omstandigheid is geweest, dat sedert 1890 koninginnen (Emma, Wilhelmina, Juliana) aan het hoofd van de regering hebben gestaan, die met echt vrouwelijke intuïtie het juiste besef hebben getoond voor de vervulling van haar taak als constitutionele vorstin.'

Het is intussen wel de vraag of koningin Wilhelmina zich tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft gedragen als een constitutionele vorstin. Zij was in de jaren '40-'45 het symbool van vrijheidslievend Neder-

land. Dat is één kant van de medaille. Op de andere kant is enig zwak licht gevallen.

Dr. L. de Jong schrijft in De Bezetting nr. 5, pagina 41: 'Wanneer de koningin weigerde haar handtekening onder bepaalde ministeriële besluiten te zetten, konden de ministers haar niet dwingen.' Pagina 43: 'Historisch is het zo geweest dat het op verscheidene van de beslissende momenten koningin Wilhelmina was, die persoonlijk bepaalde wat wél of niet gebeurde.'

Vermooten zegt: 'Pas wanneer nu nog gesloten dossiers uit die jaren opengaan – dus pas over een jaar of veertig – zal de geschiedschrijver in staat zijn zich een billijk oordeel te vormen.'

Het is duidelijk, koningin Juliana heeft, voorzover men dat thans kan overzien, nog het best haar functie begrepen. Het toeval is ons gunstig gezind geweest.

De opvattingen van Juliana kunnen ons ermee verzoenen dat de ontwikkeling in de richting van een republikeinse staatsvorm geleidelijk en ongeforceerd kan verlopen. Maar toeval, noch vrouwelijke intuïtie mogen blijvende factoren zijn, die onze toekomstige staatsvorm bepalen. De risico's van de erfelijkheid zijn te groot.

De kroon moet boven elke discussie staan. Wanneer dat in feite niet meer het geval is, maar het vraagstuk desondanks met kunst- en vliegwerk uit het politieke en parlementaire leven wordt geweerd, dan onttrekt men op zeer aanvechtbare wijze een stuk wezenlijke problematiek aan de openbare mening. Wanneer men op die door het Oranje-zonnetje beschenen weg verder gaat, dan blijft de Gouden Koets rijden in de geesten van hen die we eigenlijk – ook uit democratisch oogpunt – zouden willen confronteren met vragen die werkelijk beslissend zijn voor de toekomst van de gemeenschap. In die zin is handhaving van de monarchie een belemmering van de politieke bewustwording.

Het huwelijk van Beatrix en Claus en de daarop betrekking hebbende brief van Nederhorst zijn nu al de inzet geweest van een sluw politiek spel, waarin vurig beleden liefde voor het Koninklijk Huis een wapen moest zijn dat recht op de borst van de socialisten werd gericht. De Partij van de Arbeid moest zich nu voorlopig maar koest houden. 'Er

was een schaduw gevallen op de samenwerking', aldus de woordvoerder van de KVP in de Tweede Kamer.

Het vraagstuk van de verhogingen van de vergoedingen aan leden van het Koninklijk Huis hebben de rechtse kabinetten die aan de regering Cals voorafgingen, netjes laten liggen. Het is duidelijk dat de onvrede over dergelijke verhogingen de Partij van de Arbeid pas goed schade doet als de PvdA zelf in de regering zit.

Negeren we nu alle argumenten die voor het Koningshuis pleiten? Neen, we willen zelfs niet verzuimen melding te maken van het gaafste pleidooi voor het vorstenhuis ooit in Nederland uitgesproken. Prof. mr. A. A. H. Struycken op 4 mei 1909 tijdens een openbaar college in de Oudemanhuispoort over 'Ons Koningschap': 'Acht men de man, die slechts in en door het partijleven kan zijn omhooggeklommen; wiens leven bestond in de wijding zijner krachten aan het doorzetten van eigen partij-inzicht, die met tal van banden verbonden is aan enkelen, aan groepen uit de burgerij; dien allen kennen als den man van bepaalde staatkundige inzichten: die met betrekking tot het buitenland geen andere beteekenis heeft dan uit het ceremonieel voortvloeit; die slechts enkele jaren op zoo bijzondere wijze met zijn vroegere gelijken verkeert, om dan in hun midden terug te keeren; – acht men hem beter geschikt dan een afstammeling uit een Huis, dat sinds eeuwen zijn naam en zijn daden aan het lot van ons volk verbond; aan wie door ieder vanzelf een eenige, hooge plaats in het volk wordt gegeven; wiens belangen met die van geen enkele partij zijn verbonden; die nimmer geroepen werd in de volksstromingen aan de verwezenlijking eener bepaalde richting mede te werken; die slechts banden kent met het volk als geheel, niet met enkelen of groepen; die naar buiten door zijn persoon alleen ons land eerbied doet geven; die zijn geheele leven wijdt aan zijn verheven, opofferende taak en, het staatsbedrijf steeds beziende en beoordeelende uit het centrale punt, een ondervinding verkrijgt als geen ander?'

Een gaaf pleidooi, zeiden we. Maar met zijn uitgangspunten overgebracht naar 1966 betekent het ook een volstrekte veroordeling van het

koningschap. Grote politici van onze dagen, het geldt b.v. voor W. Drees en J. A. W. Burger om binnen de eigen rijen te blijven, hebben meer gedaan dan het doorzetten van eigen partij-inzicht. Op essentiële ogenblikken hebben zij bruggen weten te slaan tussen zeer uiteenlopende politieke groeperingen, ondanks hun voorkeur voor bepaalde staatkundige inzichten.

Maar afgezien daarvan is onze tijd ook in die zin niet meer de tijd van Struycken dat het erfelijk koningschap principieel onverenigbaar is met de opvattingen over de opbouw van de maatschappij, die thans leven en groeien. Heel het streven van de jongere generaties is doortrokken van de overtuiging dat het de burger is, die zijn land moet besturen. Overheid, openbaar gezag behoren grootheden te zijn die van onderaf worden gecreëerd en met bevoegdheden bekleed. Met dit beginsel is het erfelijk koningschap, als restant uit de tijd waarin van bovenaf werd geregeerd, onverenigbaar. Vandaar dat wij de republiek verkiezen boven de monarchie. Het is vooral omdat wij inzien dat een plotselinge omwenteling een gevaarlijk staatsrechtelijk vacuum ten gevolge kan hebben, dat wij de weg van de geleidelijke afschaffing wenssen te bewandelen.

Het doel heiligt de middelen

In dit hoofdstuk willen wij aangeven wat onze sociaal-economische doelstellingen zijn en welke maatregelen wij voorstaan om onze verlangens te verwezenlijken.

Onze doelstellingen zijn:

1. Gelijker maken van de inkomens- en vermogensverdeling.
2. Zeggenschap van de werknemers bij het bestuur van de bedrijven.
3. Zo groot mogelijke welvaart. Enerzijds een snelle toeneming van de bestedingsmogelijkheden van de consument; anderzijds goede gemeenschapsvoorzieningen om het genot van de privébestedingen te garanderen.
4. Een zo groot mogelijke vrijheid in het sociale en economische leven, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de verwezenlijking van de geformuleerde doelstellingen 1 tot en met 3.

Meer nog dan over de doelstellingen zullen wij met de traditionele tegenstanders van het socialisme van mening verschillen over de maatregelen die wij voorstaan om onze verlangens te verwezenlijken.

Het is zo langzamerhand wel 'goed politiek gebruik' om doelstellingen democratisch en radicaal te doen klinken. Anders wordt het als het gaat om het aanwijzen van de noodzakelijke maatregelen. Daarom hechten wij veel belang aan de vermelding van de maatregelen die wij voorstaan. Deze maatregelen noemt men ook wel instrumenten, een woord dat goed de bedoeling weergeeft.

Voor het verwezenlijken van onze eerste doelstelling, gelijker maken van inkomens- en vermogensverdeling, zijn de volgende vier instrumenten nodig:

a. Centralisatie van de loon- en salarispolitiek bij de regering en het parlement.

Dit is nodig om de loonontwikkeling in de verschillende bedrijfstakken te harmoniseren en de inflatie te beteugelen. Om echter te voorkomen dat de centrale eenheid in tijden van economische spanning al te gemakkelijk naar loonbeheersing grijpt, zal de regering een duidelijk beleid voor een aantal jaren dienen te formuleren, zodat de werknemers en bedrijven weten waar ze aan toe zijn. De loon- en salarispolitiek moet onder de politieke controle van het parlement vallen en aan het recht van staking als legitieme vorm van meningsuiting zal niet getornd mogen worden.

Deze centralisatie van de loon- en salarispolitiek legt de overheid tevens de verplichting op om vraag en aanbod van arbeidskrachten in verschillende takken van bedrijvigheid te beïnvloeden. Zonder dat is een beleid op lange termijn niet door te voeren.

b. Het invoeren van een waardevast studieloon.

c. Het brengen in gemeenschapshanden van snel in waarde stijgende vermogensobjecten. Als eerste komen hierbij de grond- en bodemschatten in aanmerking.

d. Belastingheffing. Successie- en schenkingsrechten moeten progressief oplopen en boven de honderdduizend gulden 99 pct. bedragen.

Ook de vermogensbelasting moet progressief oplopen; de kleine vermogens, beneden de tienduizend gulden, dienen ongemoeid te blijven.

De heffing van de loonbelasting dient zodanig te geschieden dat de bedrijven hun personeel een slechts in netto bedragen gesteld loon of salaris uitbetalen. De heffingen voor de inkomstenbelasting blijven gelden voor andere soorten inkomens en inkomstenbestanddelen. Op die manier wordt zoveel mogelijk bereikt dat iedereen een helder inzicht krijgt in de door zijn arbeid verworven koopkracht.

Het met overwerk verdiende loon dient belastingvrij te zijn. Uiteringen bij bijzondere gebeurtenissen worden niet belast voorzover

die beneden tien procent van het jaarsalaris blijven.

Voor onze tweede doelstelling, zeggenschap van de werknemers bij het bestuur van de bedrijven, kiezen wij als instrument voor invoering van het zogenoemde Scanlonplan, een plan dat voorziet in invloed van de werknemers op de besluitvorming van de afdeling waar ze werkzaam zijn. Daarnaast moeten werknemers het recht krijgen om directe invloed uit te oefenen bij de verkiezing van topfunctionarissen.

Voor onze derde doelstelling, zo groot mogelijke welvaart, kiezen wij vier instrumenten:

a. Een centraal investeringsbeleid en in het algemeen een door de overheid geregelde coördinatie van bedrijfsbeslissingen met gevolgen op lange termijn.

b. Het in gemeenschapshanden brengen van de monetaire sector (banken, financiële instellingen). Dit is nodig om zonder een omvangrijke bureaucratisering toch een centraal investeringsbeleid te kunnen voeren.

c. Het in rekening brengen van sociale kosten. Dit kan met een voorbeeld worden toegelicht: Als een zeer groot bedrijf als de Hoogovens zou besluiten voor zijn aan- en afvoer uitsluitend gebruik te gaan maken van de binnenscheepvaart, dan zou dat betekenen dat de Nederlandse binnenwateren van de ene dag op de andere worden 'bezet' door schepen van dit bedrijf en voor andere onbruikbaar raken. Een dergelijke ingreep veroorzaakt omvangrijke kosten die onder de huidige omstandigheden niet behoeven te worden betaald door het bedrijf in kwestie.

Wij willen dat dit soort kosten wel in rekening worden gebracht, niet alleen aan de bedrijven maar ook aan particulieren zoals autobezitters.

Daarmee zijn dan tevens de geldelijke middelen ter beschikking ter financiering van verbeteringen in de algemene voorzieningen,

d. Een consumentenpolitiek die erop gericht is de consument te laten profiteren van de voortdurende verbeteringen in de produktiemethoden. Deze verbeteringen moeten tot uitdrukking komen in de prijsverla-

gingen. Hiertoe is nodig dat ons distributiesysteem wordt verbeterd.

Er moet een doeltreffende consumentenvoorlichting komen die de markt doorzichtig maakt voor de consument.

Ten behoeve van onze vierde doelstelling, zoveel mogelijk vrijheid, verlangen wij dat economische beslissingen op het laagste niveau worden genomen, tenzij deze beslissingen belangrijke nadelen voor anderen met zich meebrengen. Verder zijn voor de doelstelling 'vrijheid' geen afgebakende instrumenten aan te geven. In een democratische samenleving moeten zoveel waarborgen voor vrije meningsuiting bestaan en moeten zoveel gegevens openbaar toegankelijk zijn, dat een doeltreffende controle op het overheidsapparaat mogelijk is, ook van de kant van enkelingen. Iedere onnodige vrijheidsaantasting kan dan worden aangevochten.

Een gelijke inkomstenverdeling

De ongelijkheid

Er bestaat over de inkomensverdeling een ontstellende onwetendheid. In Nederland wordt de inkomensverdeling weliswaar langzamerhand gelijkjer, doch de mate van ongelijkheid is nog zeer groot. Als we de ongelijkheid in cijfers uitdrukken, moeten we natuurlijk alleen rekening houden met de inkomens na aftrek van belasting. Het gaat niet om bedragen die ergens op een papiertje staan geschreven, maar om de bedragen die we werkelijk kunnen uitgeven. Laten we eens die twee procent van de bevolking nemen, die tot de hoogste inkomensstrekkers behoren en laten we die groep vergelijken met de twee procent van de bevolking met de laagste inkomens. Dan zien we dat de hoogste inkomensstrekkers *dertigmaal* zoveel kunnen uitgeven als de laagste inkomensstrekkers. Dat is in de ogen van socialisten die naar gelijkheid streven, een schrijnend onrecht.

Nu moeten we niet denken dat deze onbillijkheid alleen kleine groepjes betreft. Bijna iedereen is het slachtoffer. Dit blijkt als we berekenen hoeveel geld alle Nederlanders tezamen, na aftrek van de belastingen, kunnen uitgeven. Dan zien we dat één twintigste van alle Nederlanders *één zesde* van het totale bedrag kan uitgeven en dat één vierde van alle Nederlanders *de helft* van het totale bedrag kan besteden.

Vraag en aanbod

Marx begon zijn aanval op de hoge inkomens met een analyse van de

kapitalistische maatschappij. Hij was de grote schepper van een theorie over de arbeidsmarkt, de arbeidswaarde en de meerwaarde (de uitbuiting). Deze theorieën zijn verouderd omdat niet alleen de maatschappij maar ook de wetenschap zich verder heeft ontwikkeld. Maar het is *niet* verouderd om een aanval op de hoge inkomens te beginnen met een analyse van de maatschappij. J. Tinbergen heeft zo'n analyse gegeven, die we als uitgangspunt zullen nemen van onze beschouwingen.

In onze vrije markteconomie is de inkomensverdeling gekoppeld aan de produktie. Uit de beslissingen van de ondernemers welke machines zij zullen kopen, vloeit automatisch voort hoeveel en wat voor werknemers zij in dienst willen nemen. De ondernemers nemen produktiebeslissingen en oefenen, als gevolg daarvan, *vraag* uit op de arbeidsmarkt. Hoe minder de ondernemers van één bepaalde soort arbeid vragen, des te lager zal het loon zijn. Vraagt de ondernemer bijvoorbeeld meer geschoolde werkkrachten, dan zal dit een drukkende werking hebben op het loon van ongeschoolde arbeiders.

Het loon is echter niet alleen een gevolg van de vraag, maar wordt ook bepaald door het *aanbod*. Hoe meer van iets voorhanden is, hoe lager de prijs is. Drinkwater wordt genoeg aangeboden – hoewel hier binnenkort verandering in komt – en daarom hoeven we voor drinkwater weinig te betalen. Daarentegen kosten goud en diamant veel, omdat die goederen *schaars* zijn. Zo is het ook met de diverse soorten arbeid. Als van een bepaalde soort arbeid veel aangeboden wordt, zal het loon laag zijn op deze aarde, ook al is het nog zo hoog in de hemel. Doch wordt van een andere soort arbeid weinig aangeboden omdat hij *schaars* is, dan krijgt deze soort arbeider een hoge beloning en heeft hij de hemel reeds op aarde.

De fundamentele oorzaak van de inkomensongelijkheid bestaat hierin: juist van die werknemers, aan wie de ondernemers de grootste behoefte hebben, is de beschikbare voorraad het kleinst. Van die arbeid waarnaar het meest *gevraagd* wordt is het *aanbod* het geringst. De grote vraag en het geringe aanbod zorgen tezamen voor een fantastisch hoog inkomen. De grote verschillen in de schaarsten van diverse groepen werknemers vormen één van de wortels van het kwaad.

De wortels van het kwaad

Hoe zijn de verschillen in schaarste van de diverse soorten arbeid ontstaan? Schaarste door monopolie, door verschillen in opleidingskansen, door verschillen in natuurlijke begaafdheid en door verschillen in inspanning ('plezier in het werk') spelen een doorslaggevende rol.

Schaarste door monopolie: Wanneer een bedrijf een monopolieachtige positie heeft, is het in staat de schaarste van zijn produkten kunstmatig op te voeren en daardoor het winstinkomen te vergroten. Ook kunnen sommige beoefenaren van vrije beroepen, zoals notarissen, in een streek een monopolie bezitten.

Schaarste door verschillen in opleidingskansen: Iedereen die wel eens spreekt met studenten van achter het ijzeren gordijn, weet hoe zij het kapitalisme aanklagen, omdat in Nederland tweederde van de bevolking tot de lagere milieus behoort, doch slechts zeven á acht procent van de studenten uit die lagere milieus voortkomt. Door de afwezigheid van gelijke kansen ontstaat er eveneens een kunstmatige schaarste van sommige soorten arbeid.

Schaarste door verschillen in natuurlijke begaafdheid: In tegenstelling tot die soort begaafdheid, die het resultaat is van studie, heeft men natuurlijke begaafdheid niet aan eigen inspanning te danken. De natuurlijke begaafdheid is te vergelijken met een geërfd vermogen. Natuurlijke talenten zijn schaars en wie ze toevallig heeft, kan daaraan een extra beloning ontfangen.

Schaarste door verschillen in inspanning en plezier in het werk: De begrippen 'inspanning' en 'plezier in het werk' moeten we ruim opvatten. Zij omvatten de zwaarte van het werk, het arbeidsklimaat, het 'sociale prestige' dat van een beroep uitgaat, het aantal uren dat gewerkt moet worden, de hoeveelheid avond- of nachtwerk, de moeite van het studeren, de zweetdruppels voor het examen, het uitstel van consumptie tijdens de studie, de aanschaf van boeken en de kosten die aan een bepaald beroep zijn verbonden. Het aantal mensen dat zich deze ontberingen en inspanningen wil getroosten, is momenteel schaars. Hoe groter de inspanning of de ontbering is, des te hoger is de beloning.

Het inkomen uit vermogen

We spraken tot nu toe over de verschillen in schaarste van diverse soorten arbeid. Echter, niet alleen het inkomen uit arbeid is van belang voor de inkomensverdeling; ook het bezit van grond en ander vermogen speelt een rol.

Reeds Marx heeft erop gewezen, dat er één belangrijke factor was, die de inkomensverdeling nog schever trok dan zij al was, en dat was het zogenoemde *arbeidsloze* inkomen, d.w.z. inkomen, waartegenover geen 'prestatie' stond. Toch zijn er bij vermogensvorming uit *eigen* besparingen wel degelijk prestaties verricht: in de eerste plaats de 'prestatie' om het inkomen niet op te eten maar te beleggen; in de tweede plaats de 'prestatie' om het bespaarde vermogen aan risico van allerlei aard bloot te stellen.

Het grote bezwaar tegen inkomen uit vermogen, dat overeind is blijven staan, is dat de meeste vermogens niet zijn gevormd uit eigen besparingen, maar uit besparingen van vaders of voorvaders. Het vermogensbezit berust grotendeels op de overerving van vroeger gemaakte pionierswinsten. Door de cumulatieve werking van deze erfenissen is het nationale vermogen geconcentreerd in handen van een klein groepje. Slechts *zeven* procent van de Nederlandse gezinnen beschikt over een belastbaar vermogen.

Het is welhaast overbodig op te merken dat de bezitters van al dan niet geërfde grond slapende rijk kunnen worden door de toenemende schaarste van grond en de daaruit resulterende waardeestijging. Door deze factor zal de vermogensverdeling in de toekomst nóg schever worden.

De 'scheve' vermogensverdeling heeft een zeer ongunstige invloed op de inkomensverdeling. Volgens een recente studie van het CBS is veertien procent van de inkomensongelijkheid een rechtstreeks gevolg van het vermogensbezit.

Toenemende desorganisatie in de loonpolitiek

Het kan moeilijk worden ontkend dat het Nederlandse sociaal-economische leven onderhevig is aan wat de *wet van de toenemende desorga-*

nisatie genoemd. Er is een verval van orde ingetreden. Het aantal politieke partijen neemt toe, de categorale organisaties ook, de overlegorganen brokkelen af. De vrijere loonpolitiek heeft het middelpuntvliedend proces een nieuwe impuls gegeven.

De Poolse econoom Oskar Lange heeft de geleide economie eens vergeleken met een vliegtuig, bestuurd door een piloot, terwijl hij de vrije economie voorstelde als een luchtballon: eenmaal opgelaten is hij stuurloos overgeleverd aan het spel der blinde elementen. Wie dit op zich laat inwerken, vraagt zich onwillekeurig af: waarom toch willen de vakbonden met betrekking tot de loonpolitiek hun stuurknuppel uit handen geven en schuitletje gaan varen in de donder en bliksem van de conjunctuur? Het antwoord luidt kort en goed: *de geleide loonpolitiek, zoals die sinds 1945 in Nederland is gevoerd, heeft gefaald, omdat deze loonpolitiek in feite tegen de werknemers is gebruikt en omdat niemand er zich in de praktijk aan stoorde.*

Het belangrijkste argument is dat de geleide loonpolitiek gefaald heeft in het scheppen van een betere inkomensverdeling tussen alle groepen van de bevolking. De Stichting van de Arbeid had tot taak om een toetsingsnorm op te stellen, d.w.z. het jaarlijkse stijgingspercentage waaraan de cao's waren gebonden. De regering moest vervolgens over die toetsingsnorm beslissen. En de regeringen-De Quay en -Marijnen hebben hun machtsmiddelen steeds tegen de werknemers gebruikt. Ze poogden niet alleen de toetsingsnorm te drukken, maar reeds vóórdát bepaalde onderhandelingen begonnen waren, de uitkomst daarvan te dicteren. Voor het jaar 1963 overwoog de regering een loonstop; de vakbonden menen tot op de dag van vandaag dat zij er toen met moeite 2,7 pct. uit hebben gesleept. Trouwens alleen al het gemillimeter met ééntiende procenten was schijnheilig: de regering deed het voorkomen alsof 2,8 pct. het land in een chaos zou doen storten. Het beeld van 1963 wijzigde zich niet. Voor 1964 wilde de regering een loonstijging van 3 à 4 pct. toestaan. Zoals bekend kwam toen het spook van de ontevredenheid als een dief in de nacht en bedroeg de feitelijke loonstijging in dat jaar 15 pct.

Langzamerhand was de loonpolitiek gedegradeerd tot een sluitpost

op de begroting. Allerlei wensen moesten eerst worden vervuld voordat ook nog de lonen mochten stijgen. De greep op winsten, de dividenden en de investeringen verslaptte. Iedereen graaide wat er te graaien viel. In die sfeer was het logisch en gerechtvaardigd dat ook de werknemers hun buit wilden binnenslepen.

Doordat de winsten toenamen, kregen de ondernemers teveel geld op zak. Daarvan konden zij zwarte lonen betalen, die de werknemers met graagte accepteerden. De officiële cao's werden steeds meer aan ieders laars gelapt. Er ontstond een sfeer van knoeierij en bedriegerij. De geleide loonpolitiek werkte nog maar gedeeltelijk. De vakbonden kwamen in een onmogelijke positie. Op landelijk niveau moesten zij cao's, die met moeite door hun achterban waren bevochten, afwijzen. De vakbonden moesten neezeggen tegen hoge lonen die sommige werkgevers met graagte wilden betalen. Daardoor verloren de bonden hun invloed op de leden. De werknemers begrepen het niet langer. Het lagere NVV-kader, dat nog dagelijks contact had met de arbeiders, heeft toen de vrijere loonpolitiek bij de centrale leiding afgedwongen.

Verradersloon?

Er zijn echter aanwijzingen uit de praktijk, dat de vrijere loonpolitiek, ontworpen als een instrument voor een grotere gelijkheid, voor deze taak volstrekt niet is berekend.

1. De inkomensverdeling tussen de werknemers onderling wordt chaotisch. In dit opzicht is de vrijere loonpolitiek in staat om alles te bederven, wat reeds onder De Quay en Marijnen langzaam is afgebroken: een gelijk loon bij een gelijke prestatie. Natuurlijk, de wetten van vraag en aanbod regeerden allang. De discriminatie tussen de loontrekkers onderling was in feite al aanwezig. Maar nu is het onrecht tot wet verheven. De discriminatie wordt met het hoogste gezag bekleed en tot in alle perfectie doorgevoerd. Loonverschillen die alleen hun bestaan danken aan de toevallige positie van een bedrijf op de binnen- en buitenlandse markt, zullen worden gelegaliseerd en uitgebreid.

2. De prijzen worden op een ontstellende manier onder druk gezet. Bij vrije lonen kan geen enkele prijspolitiek nog effect sorteren. Bij vrije

lonen horen vrije prijzen. De afgelopen jaren, waarin met een vrijere loonpolitiek geëxperimenteerd is, hebben dit onomstotelijk aangetoond. Momenteel stijgen onze prijzen met ca. 5 pct. per jaar. Voor een keertje kan dat nog wel, omdat Nederland vóór de loonexplosie een goedkoopste-eiland was in Europa. Maar het kan niet langer zo doorgaan, omdat de inflatie in andere Europese landen zal teruglopen, juist nu in Engeland en Frankrijk een inkomenspolitiek wordt ingevoerd en in Duitsland gesproken wordt over een straffere loonbeheersing. Als we niet oppassen, prijzen we ons uit de internationale markt.

3. Degenen die een vrijere loonpolitiek voorstaan, menen soms dat het loonaandeel in het nationale inkomen vergroot kan worden door pure loonstrijd. Hoe moeilijk het echter is op deze wijze het loonaandeel te vergroten, demonstreert het Amerikaanse voorbeeld. In de jaren 1932-1942 organiseerde de Amerikaanse vakbeweging zich, doch het loonaandeel in het nationale inkomen daalde van 72 pct. tot 63 pct. *De enige manier om het loonaandeel structureel te verbeteren is: hervorming van de sociaal-economische orde.* Een politiek is nodig, waarbij alle inkomens, dus ook de hoogste inkomens, worden aangepakt.

Inkomenspolitiek

Elke vrije loonpolitiek komt neer op 'dokteren aan het symptoom'. De feitelijke anarchie wordt gewettigd; haar oorzaken blijven onaangetaast. Een werkelijk alternatief voor de vrijere loonpolitiek moet de oorzaken, die tot het falen van de naoorlogse politiek hebben geleid, wegnemen. Dat wil zeggen dat zo'n alternatief loonsysteem aan een aantal essentiële voorwaarden zal moeten voldoen. Deze voorwaarden zijn in het verleden reeds door socialisten, vakbondsleiders, economen en sociologen geformuleerd.

De socialisten hebben benadrukt dat een loonstelsel een bouwsteen moet vormen van een blijvende inkomenshervreiding waarin de afstand tussen laagstbetaalden en hoogstbetaalden wordt verkleind. Zo'n hervreiding kan alleen van blijvende aard zijn bij een verandering van de economische orde. De strijd om de gelijkere inkomensverdeling is dus een politieke strijd. Deze strijd kan het beste worden uitgevochten in het

parlement.

De economen hebben steeds betoogd dat de bestedingen van de verschillende inkomensgroepen niet groter mogen zijn dan de nationale middelen toelaten. Alleen dan zijn een stabiel prijspeil en een volledige werkgelegenheid op lange termijn gewaarborgd. Deze eis is – op zijn zachtst gezegd – beter te realiseren onder een geleide loonpolitiek dan onder een vrije loonpolitiek.

De vakbondsleiders menen dat een loonstelsel aan het bedrijfsleven afgedwongen moet kunnen worden. De individuele werknemer moet kunnen begrijpen dat het stelsel uitstekend zorgt voor zijn relatieve inkomenspositie en de werkgevers moeten niet over middelen beschikken om het stelsel aan hun laars te lappen. Aan deze voorwaarden wordt voldaan als er evenwicht heerst op de arbeidsmarkt. Dit evenwicht kan het beste worden bereikt en gehandhaafd door middel van een arbeidsmarktpolitiek, waarbij de overheid ingrijpt in de vraag en het aanbod van diverse soorten arbeid.

De sociologen hebben, tenslotte, naar voren gebracht dat binnen het raam van het loonsysteem sociale strijd mogelijk moet zijn. Dit strijd-element is de laatste tijd in de verdrukking gekomen, hetgeen tot frustratie leidt, temeer omdat Nederland geen sociaal paradijs is. Nu komt een vrije loonpolitiek slechts op korte termijn aan het verlangen naar strijd tegemoet. Over een poosje zullen de werknemers nog meer gefrustreerd zijn, als ze bemerken dat hun strijd geen fundamentele resultaten boekt doordat alle excessieve loonstijgingen die zij bereikt hebben, weer door prijsstijgingen ongedaan worden gemaakt. Deze frustratie kan zich uiten in politieke apathie en ongeïnteresseerdheid, een bedenkelijk verschijnsel voor wie de democratie werkelijk ter harte gaat.

Een alternatief voor de vrijere loonpolitiek bestaat slechts in een inkomenspolitiek. Maar dan ook een politiek die niet slechts inkomenspolitiek *heet* en in feite loonbeheersing is. Behalve de lonen moeten ook de winsten, de tantièmes, de dividenden en de hoge salarissen worden aangepakt en onder controle van de overheid worden gebracht. Alleen daardoor ontstaat een klimaat waarin zelfdiscipline van de werknemers

kan functioneren. Alleen daardoor ontstaat een werkelijk gelijkere inkomensverdeling.

De inkomenspolitiek moet niet door regenten aan de werknemers worden opgelegd. Het is dan ook een eerste vereiste dat een eventuele inkomenspolitiek aan de PBO-organen wordt onttrokken en regelrecht onder verantwoordelijkheid van het parlement wordt gebracht. Daardoor wordt tevens gelegenheid geschapen tot ruime publieke discussie, waardoor de behoefte aan strijd wordt bevredigd.

Norm voor een rechtvaardige inkomensverdeling

De socialistische norm voor een rechtvaardige inkomensverdeling is dat de inkomensverschillen niet groter zijn dan nodig is om iedereen te prikkelen zich met toewijding in te zetten voor dat werk, dat uit maatschappelijk oogpunt noodzakelijk is. Dat betekent dat alleen met één oorzaak van de inkomensverschillen, namelijk, met de verschillen in 'inspanning' en 'plezier in het werk' – in hun ruime betekenis – rekening moet worden gehouden.

Vroeger ging het de socialisten om de afschaffing van het arbeidsloze inkomen, d.w.z. elk inkomen dat geen loon of salaris is. Dit is een te grove benadering gebleken. Daarom behoren socialisten van 1966 niet meer voor de afschaffing van het arbeidsloze inkomen te vechten, maar voor de afschaffing van die inkomens, die groter zijn dan nodig is.

Maar – zo zal men vragen – als iemand een bepaald inkomen per jaar verdient, hoe bepaalt men dan wélk deel van dit inkomen 'noodzakelijk' is om hem te prikkelen zijn beroep uit te oefenen en welk deel van zijn inkomen als 'overbodig' kan worden beschouwd? Doen zich hier geen onmogelijke metingsproblemen voor en loeren hier niet de willekeur en de onrechtvaardigheid om de hoek?

Het antwoord op deze vraag luidt: nee. Want het metingsprobleem kan omzeild worden. Wanneer de overheid de invloed van alle factoren die niet te herleiden zijn tot verschillen in inspanning en plezier in het werk (monopolie, ongelijkheid van kansen, natuurlijke begaafdheid, geërfd vermogen) uitbant, blijven voornamelijk die inkomensverschillen over, die wél aan verschillen in inspanning en plezier in het werk

te danken zijn. Dan zal de inkomensongelijkheid van 1 : 30 aanzienlijk zijn terug gebracht. Dan zullen de hoogste inkomens, na aftrek van de belasting, niet meer dan enkele malen groter zijn dan de laagste inkomens. Dat is het loon waarnaar wij streven. In het hierna volgende geven wij aan, hoe wij het denken binnen te halen.

Herverdeling

Alle inkomensbestanddelen die niets met inspanning of met ontberingen te maken hebben, zijn op één of ander wijze het gevolg van schaarste. Daarom zal het beleid erop gericht moeten zijn het aanbod te stimuleren waar deze schaarste heerst.

Volgens de klassieke opvattingen resulteert uit een hogere beloning van schaarse arbeid een vergroting van het aanbod. Op de arbeidsmarkt bestaan echter zulke ondoorzichtigheden, is de periode van aanpassing zo langdurig en zijn de factoren die het aanbod beïnvloeden zo volledig ingebed in de maatschappelijke structuur, dat een actief beleid nodig is om de wet van de traagheid te doorbreken en de voorwaarden te scheppen die nodig zijn voor een stimulering van het aanbod van schaarse arbeid.

Schaarste die het gevolg is van kunstmatige beperkingen, als bij notarissen het geval is, kan eenvoudig worden opgeheven door de beperkingen op te heffen.

Een belangrijke invloed in nivellerende richting zal uitgaan van de uitbanning van de ongelijkheid van kansen. Door studieloon en door het aanpakken van de sociale belemmeringen voor het volgen van een voortgezette opleiding kan het aanbod van intellectuele beroepen behoorlijk worden uitgebreid. Daardoor wordt de markt voor deze beroepen als het ware 'bedorven'. In theorie kan men daarbij zóver gaan dat een geheel gelijke inkomensverdeling ontstaat.

Zolang het aanbod nog niet voldoende is opgevoerd zullen we door middel van progressieve belastingen het meerkomen uit schaarste moeten wegbelasten. Het is daarbij van het grootste belang dat socialisten voorop stellen dat de gemeenschap moet profiteren van bijzondere talenten.

Het 'arbeidsloze' inkomen

De inkomens uit vermogen moeten worden herverdeeld door een combinatie van maatregelen, die tot gevolg hebben dat, in de eerste plaats, het vermogen aan de voet wordt vergroot en dat, in de tweede plaats, het vermogen aan de top wordt gecollectiviseerd.

Hoe een werknemer of wie dan ook vermogen wil vormen en beleggen, laten we graag aan zijn eigen inzichten over. Ter stimulering van vermogensvorming kan het bezit van een eigen huis of deelname in beleggingsfondsen worden gepromoveerd op voor ieder, en dus ook voor de werknemers, aantrekkelijke manier.

De collectivisatie van het vermogen is een pijler waarop elke inkomenspolitiek behoort te rusten. Niet alleen hebben de economen ontdekt dat vermogensbelastingen de enige belastingen zijn die werkelijk effect hebben omdat ze niet of nagenoeg niet in de prijzen worden doorberekend, maar bovendien is het alleen via de collectivisatie van het vermogen mogelijk een greep te krijgen op de ongelijke machtsverdeling, die inherent is aan het kapitalistische produktiestelsel. Bij het begrip 'collectivisatie' denken wij aan verhoging van de successierechten en aan overheveling van vermogen in gemeenschapshanden.

Een drastische verhoging van de *successie- en schenkingsrechten* tot b.v. 99% bij bedragen boven de f. 100 000.— is dringend geboden, wil men een begin van inhoud geven aan het begrip gelijke kansen bij de start. Daarnaast kan gedacht worden aan een grotere differentiatie van het tarief naar de graad van bloedverwantschap.

Aan overheveling van vermogen in handen van de gemeenschap zal niet te ontkomen zijn. De betekenis hiervan voor de nivellering van de vermogensverschillen is zeer groot. Uit oogpunt van vermogensnivellering is er geen efficiënter instrument denkbaar. Natuurlijk heeft deze overheveling ook nadelige gevolgen, zoals kapitaalvlucht naar het buitenland. Daarom dient dit middel in de eerste plaats te worden toegepast op snel in waarde stijgende vermogensobjecten. Wij stellen voor *de grond en de bodemschatten in handen van de gemeenschap over te hevelen*. De gemeenten die de grond van hun territorium in eigen bezit hebben weten te houden, hebben ervaren dat het risico van bureaucratie

als gevolg daarvan zeer gering is.

Indien de omvang van de totale besparingen door de inkomenspolitiek negatief wordt beïnvloed, dient de overheid haar besparingen, die momenteel éénvierde van de nationale besparingen bedragen, drastisch op te voeren. Wanneer deze besparingen worden geïnvesteerd in projecten die vooral aan laagst betaalden ten goede komen, zoals recreatie en openbaar vervoer, werken deze besparingen tevens een sociale gelijkheid in de hand.

Werken is beslissen

Medezeggenschap – of liever zeggenschap – kan alleen effect hebben als zij verstrekkend is, d.w.z. voelbaar tot in de onderste lagen. Slechts radicale maatregelen kunnen de vervreemding opheffen en de werknemers bij hun bedrijf betrekken. In zeggenschap aan de voet voorziet bijvoorbeeld het Amerikaanse Scanlonplan. Dit plan staat momenteel in de Amerikaanse economische literatuur sterk in de belangstelling.

Het plan voorziet in de instelling van een besluitvormend comité per afdeling, waarin gekozen vertegenwoordigers van werknemers minstens de helft van de zetels bezetten. Dit comité is gerechtigd door werknemers in die afdeling gedane voorstellen, met betrekking tot de bedrijfsvoering in die afdeling, aan te nemen en uit te voeren, voorzover althans deze besluiten geen verstrekkende gevolgen hebben voor andere afdelingen. In dat geval schuift de besluitvorming op naar een comité op hoger niveau, waarin de werkgevers en werknemers in de betrokken afdelingen vertegenwoordigd zijn.

De besluitvormende comités zijn klein van omvang, ze omvatten niet meer dan bijvoorbeeld vier leden; twee gekozen vertegenwoordigers van de werknemers en twee vertegenwoordigers van het bedrijf. De kleine omvang werkt de besluitvaardigheid in de hand.

In onze gedachtengang vindt deze vorm van zeggenschap zijn afsluiting in de ondernemingsraad. Deze zal enerzijds moeten functioneren als het besluitvormend comité op het hoogste niveau, om die besluiten te nemen die niet aan lagere comité's kunnen worden overgelaten. Anderzijds heeft ze als taak de belangenbehartiging in de ruimste

zin van werknemers en hun bedrijf.

Met dit systeem is zeer goed een stelsel te combineren waarbij winsten, voorzover die louter het gevolg zijn van de extra inspanning van de werknemers, direct uit te keren.

In de Amerikaanse bedrijven, waar dit Scanlonplan in praktijk is gebracht, spreken werknemers en werkgevers van een verbluffend succes. Niet alleen is de efficiencyverbetering enorm, maar vooral wordt de communicatie en het vertrouwen tussen leiding en werknemers hersteld.

Voor zeggenschap aan de top is mede noodzakelijk dat de werknemers directe invloed krijgen op de aanstelling van topfunctionarissen. Momenteel worden die nog steeds overwegend uit een kleine oligarchische groep gerekruteerd. In het bedrijfsleven lijkt het 'ancien régime' van de 'deux cent familles' nog stevig in het zadel te zitten. Het is nuttig als de werknemers zelf invloed zouden hebben op de doorbreking van dit kastenstelsel.

Democratie is óf een slecht beginsel, óf het is een goed beginsel. Maar het vreemde doet zich voor dat degenen die de democratie het hartstochteliĳkst omhelzen, haar willen laten halt houden bij de fabriekspoort.

Wij menen dat de democratie een goed principe is, ook voor het bestuur van de bedrijven.

Terecht heeft Marx geconstateerd dat het kapitalisme weliswaar geweldige produktiekrachten heeft ontketend, maar deze produktiekrachten zijn voor de werknemers even zovele kluisters geworden.

Het is aan ons socialisten, om aan de werknemers het perspectief te bieden van een democratische samenleving, ook binnen de bedrijven.

Stapel op, stapel op!

In de jaren vijftig bedroeg de jaarlijkse economische groei van de Sowjetunie zeven procent. In diezelfde periode groeide de Nederlandse economie met jaarlijks vier procent. De verschillen tussen deze percentages zijn sindsdien iets afgenomen. Maar willen wij, om een greep te doen uit ons program van eisen, in staat zijn om de jonge landen de hulp te geven die noodzakelijk is, dan zullen wij een groeipercentage moeten bereiken dat minstens even hoog is als dat van de USSR.

Marx riep spottend over het kapitalisme: 'Stapel op, stapel op, dat is Mozes en de profeten.' Maar wij, als zijn nazaten, beseffen dat een tijdelijke opstapeling van goederen noodzakelijk is om zoveel mogelijk landen de vruchten te laten plukken van de economische groei en vooruitgang.

Natuurlijk willen wij ook de Nederlandse consumenten van de opstapeling laten profiteren. Hún bestedingen kunnen in onze visie echter slechts zodanig stijgen dat *a* de ontwikkelingshulp niet in gevaar komt en *b* de financiering van de gemeenschapsvoorzieningen die noodzakelijk zijn om het genot van de bestedingen te waarborgen, gegarandeerd is.

Onze instrumenten om dit alles mogelijk te maken, zijn centraal investeringsbeleid, het in gemeenschapshanden brengen van de monetaire sector, het in rekening brengen van de sociale kosten en de consumentenpolitiek.

Een centraal investeringsbeleid en monetair beleid benevens het in rekening brengen van de sociale kosten zijn onlosmakelijk met elkaar

verbonden. Daarom behandelen wij deze drie instrumenten tezamen. Daarna zullen wij apart aandacht besteden aan de consumentenpolitiek.

Economische planning

Wanneer in een land alle besluiten volledig gecentraliseerd zouden zijn, brengt dat grote bureaucratische spanningen met zich mee. De Sowjetunie heeft dat overtuigend bewezen. De bureaucratische wrijvingen worden erger naarmate een land meer welvarend is en de planning ingewikkelder wordt.

Deze bureaucratie kost geld, maar veroorzaakt vooral het grote gevoel van onvrijheid dat bureaucratische staten kenmerkt. Daarom gaan wij ervan uit dat alle beslissingen in beginsel het best door de afzonderlijke bedrijven kunnen worden genomen, tenzij kan worden aangetoond dat een verdere centralisatie nodig is. Eén van de gevallen waarin het nut van centralisatie kan worden aannemelijk gemaakt, doet zich voor bij beslissingen die belangrijke 'externe effecten' vertonen.

Wanneer een lokale autoriteit de bevoegdheid heeft over een bepaalde zaak in zijn stad te beslissen, bijvoorbeeld over het bouwen van een stuwdam in de rivier, doch een andere stad ondervindt van die beslissing vóór- of nadelen, dan heeft zo'n beslissing externe effecten. Ook produktieprocessen kunnen externe effecten hebben en dit is het geval wanneer zij voor anderen vóór- of nadelen opleveren, die niet tot uitdrukking komen in de prijs van het produkt van het bedrijf dat het produktieproces uitvoert. De aanleg van een weg of een kanaal heeft externe effecten, omdat deze weg of dat kanaal velen voordeel brengt, zonder dat zij daarvoor hoeven te betalen. Het aanschaffen van een auto heeft externe effecten, omdat anderen nadelen ondervinden van de steeds groter wordende verkeerscongestie, zonder dat de autorijder daarvoor (voldoende) wordt belast. Wanneer de oliemaatschappijen besluiten, hun olie in gigantische supertankers te vervoeren, heeft deze beslissing externe effecten: de gemeente Rotterdam is daardoor gedwongen zijn havens drastisch uit te breiden, zonder dat de gemeente de kosten daarvan aan de oliemaatschappijen in rekening kan brengen. Oude voorbeelden van externe effecten zijn de nadelen die sommige

industriëen aan derden toebrengen door verontreiniging van de lucht en het water, zonder dat hun verlies- en winstrekening met de 'sociale kosten' worden belast.

Beslissingen met externe effecten leveren dus voor derden vóór- of nadelen op. Deze voor- of nadelen dienen in de beslissingen te worden verwerkt en dit is alleen mogelijk wanneer zij niet door de bedrijven worden genomen, maar door de overheid.

In het algemeen moet o.i. een economische beslissing op het laagste niveau worden genomen, doch *alleen als er geen belangrijke externe effecten optreden*. Met behulp van deze stelregel is het mogelijk alle beslissingen over de verschillende hiërarchische niveaus op een zo rechtvaardig mogelijke wijze te verdelen.

De praktische consequenties van deze stelregel zijn vele. Wanneer aan bepaalde beslissingen externe effecten verbonden zijn, dienen we eerst te trachten deze effecten ongedaan te maken door de *sociale kosten* in rekening te brengen.

Bedrijven die lucht- en waterverontreiniging produceren, zullen bijvoorbeeld gedwongen moeten worden hun maatschappelijke kosten te betalen in de vorm van zuiveringsinstallaties, afvaltransportsystemen, enzovoort. Autobezitters die verkeerscongestie veroorzaken, moeten door middel van wegenbelastingen niet alleen zelf de wegenbouw betalen, maar bovendien de exploitatieverliezen van de openbare vervoersondernemingen, die immers door dezelfde verkeerscongestie zijn veroorzaakt.

Wanneer belangrijke externe effecten niet op deze wijze kunnen worden gemaakt, dient het bedrijf te worden genationaliseerd. Productie in particulier eigendom van deze bedrijven leidt tot willekeurige en irrationele beslissingen, omdat met de externe effecten, d.w.z. met de belangen van derden, niet of onvoldoende rekening wordt gehouden.

Daartegenover staat de keerzijde van de medaille: bedrijven die geen externe effecten vertonen, kunnen in de meeste gevallen het best in particulier eigendom worden beheerd. De bureaucratie en het gevoel van onvrijheid geven hier de doorslag.

Investeringsplanning

De investeringen van de bedrijven hebben belangrijke externe effecten. Ze beïnvloeden de economische groei, de werkgelegenheid en de verdeling van werkgelegenheid en groei over de verschillende provincies. Ze beïnvloeden de produktiviteit in negatieve zin wanneer er doublures in de investeringen plaatsvinden doordat twee bedrijven, zonder het van elkaar te weten, op hetzelfde 'gat' in de markt mikken. Ook zijn sommige investeringen niet in de eerste plaats gericht op maximale produktiviteitsverhoging maar veeleer op machtsuitbreiding. De overheid zal dus haar greep op de investeringen moeten vergroten door een centraal investeringsbeleid. Naar onze mening is zo'n beleid slechts mogelijk door:

- a.* nationalisatie van de grote banken en levensverzekeringsmaatschappijen teneinde de geldstroom te kunnen beïnvloeden,
- b.* bedrijfstaksgewijze planning; de overheid dient, in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven, streefcijfers op te stellen in welke mate bedrijfstakken zich moeten ontwikkelen; door middel van economische technieken kunnen dan de fricties die in een vrije markteconomie noodzakelijkerwijze optreden, worden vermeden,
- c.* planning van de overheidsuitgaven op lange termijn; ook de overheid zal meerjarenplannen moeten maken om te zorgen dat de besteding van de consument slechts stijgt als de financiering van goede gemeenschappelijke voorzieningen om het genot van die bestedingen te waarborgen, nog mogelijk is.

Verbeter ons heden ons dagelijks brood

'Omdat de consument moet profiteren van de moderne wijze van fabriceren en distribueren hebben wij de prijzen voor gesneden brood verlaagd tot 68 en 65 cent', aldus de heer T. de Boer in Assen, exploitant van supermarkten. 'Procentsgewijs verdienen wij met de nieuwe prijzen op brood meer dan bijvoorbeeld op koffie. Onze maatregel is dus economisch volledig verantwoord.'

In dit krantebericht ligt een heel belangrijk onderdeel van de consumenten-politiek en -problematiek besloten. De consument 'laten profiteren van moderne wijzen van fabriceren' is niet zo eenvoudig, terwijl toch juist door moderne produktiemethoden kostprijsverlaging wordt gerealiseerd. Het doorgeven van minstens een deel van die kostprijsverlaging is het probleem. Om bij het voorbeeld uit het krantebericht, de broodbakkers, te blijven: de verkoopprijs van het brood is gebaseerd op de meest omslachtige wijze van distribueren, namelijk de huis-aan-huis bezorging. Om deze bezorging te beschermen, worden de prijzen voor winkelverkoop op hetzelfde niveau vastgesteld, terwijl de broodwinkels door hun smalle assortiment op hun beurt weer duurdere verkoopplaatsen zijn dan de moderne supermarkt.

Dit is het probleem van de efficiency in de distributie. Zonder overdrijving kunnen we stellen dat het naoorlogse beleid van bescherming van de detailhandel (met kunstmatige vestigingseisen, winkelsluitingsregelingen en branche-bescherming) een sanering van de detailhandel in de weg heeft gestaan. Ze voldoen allang niet meer en moeten zo snel

mogelijk worden opgeruimd.

Het is echter duidelijk dat een *overheidsbeleid op lange termijn* nodig is om te komen tot efficiency-verbetering in de detailhandel en in de groothandel. Dat in dit beleid de sociale aspecten, met name de bestaanszekerheid van de getroffen middenstanders, een belangrijke rol moet spelen, is eveneens duidelijk.

Een van de belangrijkste voorwaarden voor efficiency-verbetering is schaalvergroting.

Schaalvergroting met zelfstandige kleinbedrijven is moeilijk toe te passen. Schaalvergroting slaat niet alleen op de minimale omvang die één verkoopplaats moet hebben, maar ook op het minimale aantal verkoopplaatsen dat moet worden verenigd om moderne bedrijfsmethoden met betrekking tot inkoop, administratie en verkoopbevordering te kunnen gaan toepassen.

In het levensmiddelenbedrijf is het vrijwillige filiaalbedrijf een vondst geweest om met behoud van een zekere zelfstandigheid toch enkele voordelen van het grootwinkelbedrijf te kunnen realiseren. Maar met louter samenwerking in een branche die structureel verkeerd zit (de broodwinkels bijvoorbeeld), komt men er niet. Het is zaak om een visie te ontwikkelen m.b.t. de toekomst van de verschillende branches en daarop het overheidsbeleid af te stemmen.

De leugen kan barsten

Het merkartikel wordt gekenmerkt door constante kwaliteit en prijs bij een herkenbaar uiterlijk. Hierdoor schept een merkartikel enige waarborgen voor de consument. Door reclame trachten merkartikel-fabrikanten voor hun merken een voorkeur te kweken bij de consument.

Prijsconcurrentie speelt in de acties van merkartikel-fabrikanten een veelal ondergeschikte rol, de nadruk ligt op werkelijke of vermeende kwaliteitsaspecten.

Nu kan men zich daar over opwinden en terecht constateren dat veel geclaimde verschillen tussen merken vaak niet meer dan kunstmatige verschillen zijn en zeker niet op de fysieke eigenschappen van

het produkt betrekking hebben.

Of we het echter willen of niet, een produkt wordt niet alleen om zijn fysieke eigenschappen gekocht, maar mede om de psychologische waarden die fabrikanten er aan weten te hechten, zoals 'vertrouwen'. Vaak is het nodig deze waarden aan produkten te hechten om hun acceptatie bij de consument mogelijk te maken. Zo is het gebleken dat in sommige branches, bijvoorbeeld in die van elektrotechnische apparaten en gasapparaten, consumenten dan alleen tot aanschaf van nieuwe produkten overgaan als de grote vertrouwde merken met deze produkten uitkomen.

De reclame speelt hierin een belangrijke rol. Ook hierover kan men eenzijdig negatieve geluiden laten horen, maar men dient te bedenken dat de prijs van een produkt in belangrijke mate wordt bepaald door zijn produktiekosten, die op hun beurt in belangrijke mate gevoelig zijn voor de omvang van de produktie. Reclame kan er in belangrijke mate toe bijdragen de aanvaarding van nieuwe produkten te versnellen, zodat de produktiekosten ook sneller dalen.

De weerstanden in de socialistische beweging tegen de reclame zijn vaak gebaseerd op oppervlakkige observaties, wat echter niet wegneemt dat er vele voorbeelden te noemen zijn van banale en misleidende reclame-activiteiten. Als voorbeeld van de wellicht meest smakeloze soort reclame kan men de recente propaganda van de politieke partijen aanmerken. De kiezer wordt door de reclame-makers op dit gebied wel zeer laag aangeslagen. Men moet zich echter afvragen of deze visie op de kiezer wel reëel is en niet veeleer een reflectie van de psychische gesteldheid en visie op de politiek van de propagandisten zélf.

Het nut van de reclame moet sterker worden betwijfeld naarmate de betreffende branche meer met stagnatie wordt bedreigd, zodat de reclamekosten een steeds belangrijker deel van de verkoopprijs gaan uitmaken. Echter, juist in deze branches wordt de prijsconcurrentie geïntroduceerd zoals blijkt uit de voorbeelden van de levensmiddelenmarkt, de wasmiddelenmarkt en de benzinemarkt.

In de levensmiddelenbranche hebben de zogenoemde winkelmerken

hun intree gedaan. Winkelmerken zijn meestal goedkoper dan de echte merkartikelen. Er is juist momenteel veel activiteit om de winkelmerken juist door middel van reclame te pousseren, waarbij de prijsverschillen met de merkartikelen breed worden uitgemeten.

Hetzelfde geldt voor de wasmiddelenmarkt. Ook deze markt breidt zich niet zo snel meer uit, zodat de geweldige bedragen die daar in reclame worden geïnvesteerd, niet zonder meer in het belang van de consument zijn. Ook hier heeft de prijsconcurrentie zijn entree gemaakt, en wel door de introductie van een grootverpakking tegen een sterk gereduceerde prijs.

Voor de benzinemarkt moet het nut van de reclame, gezien de afwezigheid van de marktuuitbreidende werking ervan, eveneens hergewaardeerd worden. Inmiddels hebben de witte pompen hun bestaansrecht bewezen en bieden ze naast de merkproducten een goedkoper alternatief.

Zowel de fabrikanten van wasmiddelen als die van benzine onder merk hebben moeten ervaren dat het verlagen van de prijs in deze markten een scherper wapen is dan welke reclame ook. Het gevolg zal zeker zijn dat de reclamebudgetten voor een gedeelte besteed zullen worden voor prijsverlagingen. Deze gang van zaken lijkt ons doeltreffender dan het streven naar verlaging van de reclamebudgetten onder leiding van de overheid, zoals op het moment in Engeland wordt getracht voor de wasmiddelen.

Beter verdelen en voorlichten.

Het consumentenbeleid zal in het algemeen gericht moeten zijn op het volgende:

Het scheppen van voorwaarden die het mogelijk moeten maken om met goedkopere alternatieven te komen, hetzij door fabrikanten, hetzij door distributeurs.

Voorbeeld: Toewijzing van nieuwe vestigingspunten voor de verkoop van benzine langs rijkswegen is volledig bevroren omdat ze is gebaseerd op een verdeelsleutel gelijk aan de bestaande verhoudingen. De overheid dient een beleid te voeren dat erop gericht is om beperkende prak-

tijken onmogelijk te maken en een speciaal bureau in het leven te roepen om klachten over beperkende maatregelen in behandeling te nemen en daarover op korte termijn maatregelen te treffen. Een snel en slagvaardig beleid is hier het werk, want eindeloze ambtelijke molens malen in het voordeel van gevestigde belangen.

De consumentenvoorlichting dient op zodanige wijze te worden opgezet, dat hij een groot publiek daadwerkelijk bereikt.

Welke verdiensten de consumentenbond ook heeft (en het is hier niet de bedoeling daarop iets af te dingen), een simpele blik op de lijst met bestuursnamen of op de ledenlijst leert ons dat zij tot nu toe blijft steken voor de drempel waarover ook onze cultuurspreiders zijn gestruikeld. Men kan zich afvragen of uit de manier waarop grote fabrikanten 'voorlichting' geven over hun produkten niet iets is te leren voor de techniek van voorlichting om het grote publiek te bereiken. Het is bovendien niet in te zien waarom men, nu de televisiereclame op het punt staat ingevoerd te worden, niet tevens van dit invloedrijke medium gebruik zou maken ten behoeve van de consumentenvoorlichting, en wel op grotere schaal dan thans reeds door de VARA wordt gedaan.

Om deze voorlichting verantwoord te kunnen bieden, zijn onderzoek-faciliteiten onontbeerlijk. Oprichting van een nationaal test-instituut in samenwerking met TNO is voor het vergelijkend warenonderzoek geen luxe.

Constante exposities van duurzame goederen en proefkeukens voor levensmiddelen en wasmiddelen zouden de consument de gelegenheid moeten bieden om zich persoonlijk te overtuigen van de geschiktheid van de alternatieven. Samenwerking met fabrikanten en importeurs, mits er garanties zijn dat de objectiviteit niet in het gedrang komt, hoeft daarbij niet te worden geschuwd. Plaatselijke en regionale energiebedrijven verrichten voor kook- en verwarmingstoestellen reeds goede diensten.

Zij nemen het niet

In de landen van Azië, Afrika en Latijns-Amerika (tweederde van de totale wereldbevolking) verdiende in 1965 ieder bewoner gemiddeld f. 568,- per jaar. Met deze constatering wordt de werkelijkheid zeer abstract weergegeven. Het genoemde bedrag is immers berekend door het nationale inkomen van de betrokken landen door het aantal inwoners te delen. De werkelijke verdiensten van b.v. een boer in India of van een arbeider in Nigeria's hoofdstad Lagos liggen daar ver onder. Maar zetten we de wijze van berekening toch even voort, dan blijkt dat wij in de geïndustrialiseerde, hoog ontwikkelde landen in 1965 gemiddeld f. 6800,- verdienen. Bovendien mag worden aangenomen dat we er elk jaar nog eens 240 gulden bij krijgen, terwijl het gemiddelde jaarloon van de mensen in de zg. ontwikkelingslanden met slechts acht gulden omhoog zal gaan. In werkelijkheid zullen velen hun inkomen zelfs zien verminderen.

Het opvoeren van de lichamelijke prestaties zal de situatie in de arme landen niet kunnen verbeteren. De alledaagse consumptiegoederen die wij kennen, worden er niet geproduceerd, zij zijn door de kosten van vervoer van elders te duur. Soms ook zijn ze in het geheel niet te krijgen. Maar zelfs de eerste, 'primitieve' levensbehoeften worden niet bevredigd. De voedselproductie is in veel jonge landen de laatste jaren enorm afgenomen, terwijl de bevolking groeit.

Het spreekt vanzelf dat hierdoor droogte, overstromingen en andere natuurverschijnselen in de ontwikkelingslanden een veel grotere invloed hebben op het wel en wee van de bevolking dan in onze geïndu-

strialiseerde wereld, waar men allerlei technieken ter beschikking heeft om de voedselproductie te beheersen en op peil te houden.

De jonge landen hebben vooral na de Tweede Wereldoorlog hun onafhankelijkheid bevochten – met of zonder geweld. De vroegere overheersers lieten in de meeste gevallen een deplorabele situatie achter, en verschansten zich in hun welvaartsstaten om te gaan werken aan de versterking van hun eigen economieën en aan de vergroting van hun macht.

De gehavende vroegere koloniale gebieden werden met een verhullende term 'ontwikkelingsgebieden' of 'achtergebleven gebieden' genoemd. Het zou eerlijker zijn geweest wanneer men van het begin af aan van 'achtergelaten gebieden' had gesproken. Die betiteling geeft nl. precies weer wat in feite is gebeurd.

In de achtergelaten gebieden nu hebben de geïndustrialiseerde landen in eerste aanleg niet meer dan wat oppervlakkige liefdadigheid bedreven. Tegelijkertijd werd met hen onderhandeld over wat aan de vroegere meesters nog allemaal voor de overgenomen koloniale boedel moest worden betaald. Het overleg over de zg. Indonesische schulden aan Nederland is hiervan een treffende en onthullende illustratie.

Onze tegenprestaties beperkten zich tot de symptomen van de noodtoestand die wij achterlieten. We introduceerden een betere medische verzorging, hielden inentingscampagnes e.d. die vanuit een oogpunt van een behoorlijke allesomvattende gezondheidspolitiek echter onvoldoende waren en tegelijkertijd de bevolking explosief deden groeien.

Wij brachten in de steden ons amusement, de zegeningen van het toerisme en een begin van industrialisatie. De grote trek naar de steden begon. Deze urbanisatie veroorzaakte echter voedselgebrek en werkloosheid in een omvang vaak, die de ellende van onze hongervinter van 1944-45 verre overtrof. Om de eerste nood te lenigen, zonden wij voedseloverschotten. Maar de voedselproductie in de achtergelaten gebieden daalde voortdurend. Een simpele misoogst brengt een catastrofe.

De sociale omstandigheden in de steden, het moderniseringsstreven van de nieuwe elite, het ontoereikende onderwijs, de achterlijkheid

van het platteland, waar conservatieve, traditionele leiders het vaak voor het zeggen hebben, het ontbreken van goede wegen en transportmiddelen, dit alles heeft in de jonge landen tot grote sociale, economische en politieke onevenwichtigheid geleid.

Men kan hier spreken van een revolutie van internationale allure. En wel zeer precies in die zin, dat te verwachten is dat de landen van Azië, Afrika en Latijns-Amerika op den duur met geweld zullen trachten te krijgen wat langs vreedzame weg niet binnen het bereik kan worden gebracht: welvaart en zelfstandigheid.

Het Westen, met de Verenigde Staten voorop, zien uit eigenbelang wel in dat er iets moet worden gedaan als tegenwicht tegen wat 'de communistische uitdaging' heet.

Er zijn programma's voor hulpverlening en technische bijstand opgesteld, waarvan de eerste resultaten echter niet beantwoorden aan de verwachtingen. De hulp bleef beneden het vereiste minimum, de economische groei is onvoldoende en wordt in sommige gevallen geringer in plaats van dat hij toeneemt. De ontwikkelingslanden stelden als eis dat er in de internationale economische verhoudingen ingrijpende wijzigingen moesten worden aangebracht, maar de rijke landen reageerden aarzelend, zo niet afwijzend. Een VN-conferentie voor handel en ontwikkeling kwam tot stand. Er werden aanbevelingen gedaan op het gebied van handel, transport en geldverkeer, die of in het geheel niet, of onvoldoende werden opgevolgd.

Bepalen we ons even tot ons eigen land. In april 1963 aanvaardde de Tweede Kamer der Staten-Generaal een motie waarin zij als haar overtuiging uitsprak 'dat met ingang van het komende begrotingsjaar de Nederlandse hulpverlening belangrijk uitgebreid dient te worden'. De hierdoor gewekte verwachtingen werden niet waar gemaakt. In 1964 werd zelfs het voor de ontwikkelingshulp uitgetrokken bedrag verlaagd. In 1963 ging het om 249 miljoen gulden (0,53 procent van het nationaal inkomen), het jaar daarop werd dit 225 miljoen. In 1965 steeg de bijdrage tot 265 miljoen, sindsdien gaan de getallen steeds met kleine schokjes omhoog. Maar bij lange na wordt niet tegemoetgekomen aan de uit de feiten af te lezen dwingende eis dat de ontwikkelings-

hulp tenminste 1 procent van het nationaal inkomen behoort te bedragen. En helemaal ver af is men nog van de vervulling van het gerechtvaardigde verlangen om de bijdrage tot 2 procent te doen stijgen.

Daarentegen aanvaardde ons parlement wel een drastische belastingverlaging, waarmee een stijging van de welvaart in eigen huis werd beoogd, maar de kloof tussen ons en de arme landen, en daarmee de mens onwaardige onrechtvaardigheid, groter is geworden.

Wil men een ommekeer in deze ontwikkeling teweegbrengen, dan zullen de volgende activiteiten moeten worden ontplooid:

Uit solidariteit met de nieuwe staten zullen we hen moeten steunen om hun economieën te versterken, zodat hun zelfstandigheid ook de noodzakelijke materiële grondslag wordt gegeven.

Wij zullen al het onze moeten doen om de internationale economische verhoudingen te hervormen, opdat de nieuwe landen een gelijkwaardige plaats in de internationale samenleving verzekerd wordt.

Dit zal alleen kunnen als wij onze eigen economie hierop instellen. Dit betekent concreet dat de rijke landen ten behoeve van de achtergelaten gebieden aan armoede moeten wennen, een zelfgekozen armoede, die verkieslijker is dan onrechtvaardig vergaarde rijkdom.

Meer speciaal op de Nederlandse verhoudingen slaan de volgende eisen:

De functie van de minister, belast met de hulpverlening aan minder ontwikkelde landen, dient te worden gehandhaafd.

De Nederlandse ontwikkelingshulp van overheidswege moet worden verhoogd tot 2 procent van het nationaal inkomen in 1970,

Om dit reeds in het PvdA-rapport 'Om de kwaliteit van het bestaan' gestelde doel te bereiken (de aan de regering deelnemende socialisten schijnen het uit het oog te hebben verloren) is in de jaren 1968, 1969 en 1970 een verhoging met minstens 0,4 procent van het nationaal inkomen noodzakelijk. Aan deze jaarlijkse verhoging dient voorrang te worden verleend boven alle andere verlangens inzake verhoging van overheidsuitgaven.

Nederland zal een plan moeten indienen bij de Verenigde Naties betreffende de financiering van alle VN-activiteiten door middel van een

wereldbelastingstelsel. Hulpverlening door de VN dient het verouderde stelsel van bilaterale hulpverlening te vervangen. Incidentele bilaterale bijstand dient natuurlijk niet geheel te worden uitgesloten.

Bij dit alles zal in het oog moeten worden gehouden dat er een harde, principiële strijd te leveren valt. Wie veel heeft, staat niet gaarne iets af. In dit opzicht kan de socialistische beweging leerzaam te rade gaan bij haar eigen geschiedenis. Zij heeft met machtsmiddelen, demonstraties, stakingen en langdurige beïnvloeding van de publieke opinie moeten bevechten dat de bezitters via de wet ertoe werden gedwongen om veren te laten ten bate van de armen en achtergestelden. Puur analoog geredeneerd zouden de ontwikkelingslanden zich eigenlijk moeten verenigen om een nieuwe wereldhandelspolitiek af te dwingen.

Maar dat zou voor henzelf een rampzalige botsing van belangen kunnen betekenen. Een realistische socialistische politiek zal echter rekening moeten houden met de mogelijkheid dat de arme landen toch tot een groter solidariteit en dus agressiviteit tegen de rijke landen zullen komen. Wanneer men dit gegeven niet in zijn visie op de toekomst betreft, kan het gebeuren dat 'socialisten' te zijner tijd als huurlingen van de welvaart en materiële vrijheid 'waar ook ter wereld' de revolutie, 'het communisme' gaan bestrijden. Het is een toekomstbeeld dat zich niet met woorden laat bezweren en dat alleen vernietigd kan worden als met daden een ander werkelijkheid wordt opgebouwd.

Een van die daden behoort te zijn gerichte, door socialisten bijeen te brengen financiële steun aan al die bewegingen in onderontwikkelde landen, die de maatschappij-ordening op socialistische basis willen vestigen. Tegelijkertijd moet men trachten te bewerkstelligen dat de bredere ontwikkelingshulp pas dan wordt verleend wanneer er een deugdelijke garantie is dat het geld niet wordt gebruikt om er legers en politiemachten mee te financieren, die de sociale revolutie eronder moeten houden. Eerst wanneer een socialistische maatschappij-ordening tot stand is gebracht, is er redelijke zekerheid dat het ondersteuningsgeld ook werkelijk ten behoeve van de armsten zal worden besteed.

Met een dergelijke eis stelt men zich uiteraard buiten de traditionale

denktrant op het gebied van de ontwikkelingshulp. De gevestigde opvattingen en doctrines hebben echter tot nu toe niets opgeleverd dat met fatsoen kan worden getoetst aan de normen die socialisten aan de internationale samenleving van vandaag en morgen behoren aan te leggen.

Samenzwering voor de vrede

Na de Tweede Wereldoorlog stichtten de toen bestaande staten de Verenigde Naties. Deze nieuwe organisatie moest de onderlinge geschillen vreedzaam regelen, het gebruik van geweld in de internationale betrekkingen uitbannen, de gelijkwaardigheid van de verschillende landen bewerkstelligen, het recht van zelfbeschikking van de volkeren tot gelding brengen en de sociale en economische vooruitgang bevorderen. Men formuleerde zelfs een Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

De werkelijkheid beantwoordde bij lange na niet aan de gestelde idealen. Wat levende rechtsbeginselen zouden moeten zijn, waren slechts eisen, aan een ver in de toekomst gedachte internationale samenleving gesteld. De koude oorlog deed zijn intree in de verhoudingen tussen Oost en West. De dekolonisatie bleek een uiterst pijnlijk proces met ernstige gevolgen. De Verenigde Naties werden een strijdperk waarin landen met wisselende succes hun gelijk bepleitten met een argumentatie die het Handvest verzwakte en de volkerenorganisatie vaak tot machteloosheid doemde.

De Nederlandse bijdrage tot dit steekspel bestond uit een trouwhartig volgen van de allergrootste in het Westerse kamp: de Verenigde Staten.

De kernwapens maakten in groten getale hun opwachting. Eerst leek het erop dat zij de grote oorlog voorgoed konden bezweren. Zij revolutioneerden de internationale machtsverhoudingen zozeer dat ieder gewapend conflict tot een catastrofe dreigde te leiden, en daarom moest worden uitgesteld of voorkomen. Nu vele landen echter in staat zijn

dit wapen in hun bezit te krijgen, wordt de internationale vrede en veiligheid eerst goed bedreigd, en dit niet alleen door de mogelijkheid dat ieder land willekeurig tot gebruik van kernwapens kan overgaan, maar ook omdat het bestaan van deze wapens het morele besef t.a.v. conventionele gevechtshandelingen verdooft. Deze bewustzijnsvernauwing heeft b.v. tot gevolg dat men het gooien van napalmbommen op burgers niet meer zo erg vindt, omdat, zo heet het, daardoor een atoomcatastrofe kan worden voorkomen.

Het is duidelijk dat dit chantage-element de sterksten in de volkerengemeenschap de gelegenheid biedt om aan armere en achtergestelde landen hun wil op te leggen.

Omdat de waakzaamheid van de publieke opinie door het aanvaarden van de drogredenen rondom de atoomdreiging aanzienlijk is verminderd en omdat bovendien het aantal geschillen met de dag toeneemt, wordt het steeds moeilijker conflicten naar hun aard en plaats te lokaliseren. Ook daardoor wordt het machtsevenwicht tot een volkomen illusie.

De meest noodzakelijke voorwaarde voor het voorkomen van een oorlog is ontwapening, waar men die ook maar kan nastreven. Ontwapening is echter alleen te bereiken wanneer de conflictstof wordt weggenomen en er universele normen komen die de internationale betrekkingen dwingend regelen. De volkeren zullen dan ook de beschikking moeten hebben over de instrumenten om dwang uit te oefenen.

Er zullen – en Nederland kan vanuit zijn traditie hiertoe een indrukwekkende bijdrage leveren – voorstellen moeten worden geformuleerd om een effectieve beslechting van geschillen mogelijk te maken. Daarin zal een goed geoutilleerde internationale, permanente politiemacht een plaats moeten hebben.

Verder zal men moeten komen tot een universeel aanvaarde uitleg van het Handvest van de VN. De jurisdictie van het Internationale Hof van Justitie dient te worden uitgebreid. De representativiteit van het Hof op grond van verschillende rechtssystemen en de geografisch-staatkundige verdeling van landen moet worden verbeterd.

Niet alleen op het stuk van de rechtshandhaving zullen voorzienin-

gen moeten worden getroffen, ook op het politieke vlak moeten ingrijpende maatregelen worden genomen. Er behoort zo snel mogelijk een internationale overeenkomst te worden afgesloten, waarbij de niet-kernmogendheden afzien van het bezit van en de beschikking over kernwapens.

Een stap tot het bereiken van zo'n verdrag is de uitbreiding van de Moskouse kernstopovereenkomst – die ook niet-kernmogendheden omvat – tot ondergrondse proeven. Hierdoor wordt voorkomen dat tot nu toe niet onder het verdrag vallende experimenten worden verricht. Ook zal de aanmaak en het in voorraad hebben van splijtbaar materiaal onder internationaal toezicht moeten worden geplaatst. Dit splijtbaar materiaal behoort n.l. te worden onttrokken aan de fabricage van kernwapens en zal uitsluitend bestemd mogen zijn voor vreedzame doeleinden.

Eén van de belangrijkste middelen waarmee Nederland zijn invloed kan doen gelden bij de oplossing van actuele geschillen die de wereldvrede permanent bedreigen, is het lidmaatschap van de NAVO. Tot nu toe heeft het daarvan volstrekt onvoldoende gebruik gemaakt.

De algemeen geldende leer, ook van de overgrote meerderheid van de socialisten, was dat onze eerste taak het Atlantische bondgenootschap was: het getrouwelijk nakomen van onze verplichtingen. De omvang en noodzaak van die verplichtingen onttrokken zich steeds aan de waarneming en controle van burger en parlement. Zo ontstond een mythe, die blindelings werd gevolgd tot in de meest absurde consequenties. Het militaire apparaat werd een onaantastbaar gegeven, dat niet kritisch in ogeschouw genomen kon worden zonder dat het spookbeeld van 'de ontrouw aan de diepste beginselen van onze samenleving' werd opgeroepen.

Wij menen dat voortaan bij de beoordeling van het nut van ons lidmaatschap van de NAVO het accent zal moeten vallen op de bruikbaarheid van dat lidmaatschap voor een actieve politiek ten dienste van de internationale verhoudingen. Daarbij streven wij de volgende doelstellingen na.

De Bondsrepubliek zal haar pretentie dat zij handelt namens geheel

Duitsland moeten opgeven. Zij zal met zoveel woorden dienen af te zien van openlijke en verholde territoriale eisen. Zij zal haar verlangens naar bezit of medezeggenschap over het gebruik van kernwapens moeten vergeten. De Oder-Neissegrens dient te worden erkend. De DDR eveneens. Pas wanneer dit alles gebeurd is, kan men zeggen dat de voorwaarden voor de vrede in Europa zijn vervuld.

Het is van grote betekenis om op de kortst mogelijke termijn toenadering te zoeken tot de landen van het Warschaupact, opdat er een Europese conferentie wordt gehouden waar alle vraagstukken nader worden gezien. Dit onder erkenning van de gerechtvaardigheid van de Oosteuropese bezorgdheid voor een herlevend Duits militarisme. De NAVO moet bij wijze van overgangsregeling die garanties scheppen, die aan de Westduitse verlangens naar volledige militaire autonomie de feitelijke basis ontnemen. Het uiteindelijke doel van ons streven is het inrichten van een zo groot mogelijke gedemilitariseerde zone in Europa, waarin ook Nederland behoort te worden opgenomen. In dit verband is het van belang te bedenken dat de Franse NAVO-politiek naast alle ogenschijnlijk aantrekkelijke kanten ervan het uiterst bedenkelijke effect kan hebben dat West-Duitsland in een politiek isolement wordt gedreven, waarin het kan worden verlost tot agressiever nationalisme dan het tot nu toe ten toon spreidt.

Verder zal Nederland zijn lidmaatschap in de NAVO moeten benutten om de totalitaire regimes in het eigen bondgenootschappelijk milieu te bestrijden. Spanje zal nooit, en Portugal zal niet langer lid van de NAVO kunnen zijn. Dit behoort voor de PvdA een kwestie van zwart-wit te zijn. Helder gezegd: het is zij of wij. Komt Spanje bij de NAVO of blijft Portugal erin, dan behoort Nederland uit te treden.

Het lidmaatschap van de NAVO stelt Nederland in staat ook invloed uit te oefenen in alle niet-Europese aangelegenheden. Het kan, onder erkenning van de Vietcong als een terecht bij het Vietnamese conflict betrokken partij, zijn goede diensten aan de strijdende groeperingen aanbieden of deelnemen aan bemiddelingspogingen. Tot nu toe heeft Nederland, de thans regeringsverantwoordelijkheid dragende Partij van de Arbeid inbegrepen, tegenover de Verenigde Staten een

volgzaamheid getoond, die het allerm minst siert. Het prestige vooral tegenover de jonge landen wordt erdoor ondermijnd, zoals die jonge landen ook het hunne zullen denken van het feit dat wij stelselmatig weigeren om consequent mee te werken aan de vernietiging van de apartheidspolitiek van Zuid-Afrika, het Portugese kolonialisme in Angola en Mozambique en het onrechtmatige bewind van Ian Smith in Zuid-Rhodesië.

Het Nederlandse lidmaatschap van de EEG zal vooral moeten worden benut voor het nastreven van twee doeleinden: democratisering van de verhoudingen in Europa, in de ruimste zin van het woord (waaronder wij met name strijd tegen de steeds groeiende economische marktconcentraties dient te worden verstaan) en ten tweede het voortdurend bestrijden van een politiek die ons vervreemdt van de arme landen en de landen aan gene zijde van de Europese scheidslijn.

Men zal alles moeten doen om te voorkomen dat op de een of andere manier een politieke eenheid in West-Europa haar beslag krijgt, aler de beginselen van de democratie ten volle tot gelding zijn gebracht en de nog aan te knopen relaties met Oost-Europa tot het uiterste zijn beproefd. Want doel zal moeten zijn de vorming van een Europees samenwerkingsorgaan, waarin ook de Oosteuropese landen vertegenwoordigd zijn. Het spreekt vanzelf dat bij een en ander de EVA-landen ten nauwste betrokken behoren te worden.

Uit het vaarwater

Uit het bovenstaande vloeit logisch voort dat onze gehele defensie-politiek grondig aan revisie behoort te worden onderworpen. In het oog springen al meteen onze inspanningen ter zee. Die zijn volstrekt uit de tijd geraakt. De periode dat de Nederlandse vlag met militaire macht elders ter wereld moest worden hooggehouden, is definitief voorbij. Ook in het bondgenootschappelijk verband heeft de Nederlandse marine slechts zeer geringe betekenis. Het is daarom noodzakelijk dat de zeemacht tot een nuttig maximum (b.v. het verrichten van politiediensten ten behoeve van de visserij in de territoriale wateren) wordt teruggebracht. Hieruit volgt dat alle plannen voor het vervaardigen van atoomonderzeeërs terstond ad actas moeten worden gevoegd.

Ook land- en luchtmacht zullen op hun werkelijk nuttig effect voor onze nationale integriteit moeten worden getoetst. Het lijdt geen twijfel dat een dergelijk onderzoek zal resulteren in een drastische beperking van de uitgaven ook op deze terreinen. Behalve dat daardoor gelden vrijkomen ten nutte van veel belangrijker overheidstaken, heeft een inkrimping van ons militaire apparaat dit goede neveneffect dat Nederland kan fungeren als een studieterrein van ontwapening.

Kort begrip

Wij streven ernaar dat alle mensen aan het maatschappelijk verkeer kunnen deelnemen met

gelijke informatie en zeggenschap,

gelijke ontwikkelingskansen,

gelijke mogelijkheden om met succes te streven naar het verwerven van een bepaald inkomen of vermogen.

Democratie

Doelstellingen

Het beginsel van de gelijkheid van alle burgers wordt in volle consequentie doorgevoerd.

De besluitvorming wordt zo doorzichtig mogelijk gemaakt.

De enkeling krijgt volop gelegenheid aan de besluitvorming deel te nemen.

Middelen

De Partij van de Arbeid verklaart openlijk bij volgende gelegenheden slechts dan aan een kabinetsformatie deel te nemen, als er garanties zijn dat een vóór de verkiezingen gepubliceerd minimumprogramma ook binnen de normale regeringsperiode zal worden verwezenlijkt.

Het parlement wordt in staat gesteld bij zijn controle op de regering werkelijk een vuist te maken, door

- het parlement toe te staan in het openbaar deskundigen te horen,
- de parlementariërs een betere outillage te verschaffen.

De relatie tussen kiezer en gekozene wordt verbeterd door

- de volksvertegenwoordigers in de eerste plaats aan te wijzen op grond van hun algemene en politieke kwaliteiten en pas in de tweede plaats op grond van hun specialistische verworvenheden,
- de parlementsleden een duidelijk omschreven verantwoordingsplicht tegenover de door hen vertegenwoordigde burgers op te leggen,
- het kiesstelsel in de geest van deze eisen te herzien.

Gelijkere kansen op informatie worden verwezenlijkt door

- alle ambtelijke stukken in beginsel openbaar te maken en uitzonderingen daarop in de wet vast te leggen.
- op alle scholen voor voortgezet onderwijs de beginselen der staatsinrichting, politiek, geschiedenis van het recente verleden en economie als verplichte vakken in te voeren.

De normen voor het beleid ten aanzien van de openbare orde worden in de wet vastgelegd. Beperkingen op het houden van demonstraties en het aan de man brengen van gedrukte stukken, alsmede de preventieve censuur op leuzen, worden opgeheven.

Burgemeester en hoofd van het provinciaal bestuur worden gekozen.

Zodra de regering van koningin Juliana eindigt, wordt Nederland een republiek. De Partij van de Arbeid dient voorstellen in aangaande de staatsrechtelijke structuur van de republiek.

Sociaal-economisch leven

Doelstellingen

1. Gelijker maken van de inkomens- en vermogensverdeling.
2. Zeggenschap van werknemers in het bestuur van de bedrijven.
3. Welvaart, gekenmerkt door een stijging van de bestedingen van de consument in een zodanig tempo, dat de financiering van goede gemeenschappelijke voorzieningen om het genot van die bestedingen te garanderen nog juist mogelijk is.

4. Zo groot mogelijke vrijheid in het sociale en economische leven, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de doelstellingen 1, 2 en 3.

Middelen

1. Centralisatie van het loon- en salarisbeleid bij de regering onder controle van het parlement.

Het in gemeenschapshanden brengen van snel in waarde stijgende vermogensobjecten, zoals grond en bodemschatten.

Het geven van een waardevast studieloon aan elke Nederlander boven de achttien jaar, die dagonderwijs geniet en behoorlijke studieresultaten boekt.

Belastingheffing:

- successie- en schenkingsrechten, die vanaf honderdduizend gulden uiterst progressief oplopen, bijvoorbeeld tot 99 pct.,
- progressief oplopende belastingen op het bezit van vermogens boven tienduizend gulden,
- belastingvrijdom voor uitkering wegens overwerk en voor bijzondere gratificaties, voorzover zij de tien procent van het jaarsalaris niet te boven gaan,
- zodanige heffing van de loonbelasting, dat de werknemer uitsluitend zijn netto loon of salaris kent.

2. Invoering van kleine comités, die bestaan uit werknemers- en werkgeversvertegenwoordigers, op elk niveau in het bedrijf, welke comités de bevoegdheid hebben alle op hun afdeling betrekking hebbende zaken te regelen, voorzover die geen verstrekkende gevolgen hebben voor andere afdelingen.

Het verlenen van besluitvormende bevoegdheden aan de ondernemingsraad.

Het geven van directe invloed aan de werknemers op de aanstelling van topfunctionarissen.

3. Opstelling van meerjarenplannen voor de overheidsuitgaven en de groei van de produktie in de afzonderlijke bedrijfstakken.

Nationalisatie van de grote banken en levensverzekeringsmaatschappijen.

Een zodanige belastingheffing en -wetgeving, dat de 'sociale kosten', d.w.z. kosten die de gemeenschap ter bestrijding van milieuverontreiniging, verkeerscongestie enz. moet maken, worden gedragen door die bedrijven en particulieren, die deze 'sociale kosten' veroorzaken.

Verbetering van het distributie-apparaat, zodat de verbeterde produktiemethoden tot uiting komen in prijsverlagingen.

Het aanstellen van een staatssecretaris, die uitsluitend belast is met de behartiging van consumentenbelangen.

4. Decentralisatie van alle economische beslissingen tot op het laagste niveau, tenzij kan worden aangetoond dat centralisatie nuttig of nodig is.

Buitenlandse politiek

1. De functie van minister, belast met de hulpverlening aan minder ontwikkelde landen, wordt gehandhaafd.

De regering geeft absolute voorrang aan jaarlijkse verhogingen van de overheidsuitgaven voor ontwikkelingshulp met 0,4 procent van het nationale inkomen, tot een voorlopig maximum van 2 procent bereikt is.

Nederland dient een plan in bij de Verenigde Naties betreffende de financiering van alle VN-activiteiten door middel van een wereldbelastingstelsel.

2. Het lidmaatschap van Nederland van de NAVO wordt gebruikt voor het voeren van een actieve politiek ten behoeve van:

- ontwapening,
- het tegengaan van verdere verspreiding van kernwapens,
- het beleggen van een veiligheidsconferentie met de leden van het Warschau-pact.

Het lidmaatschap van de NAVO wordt opgezegd als Spanje lid zou worden en Portugal bij de herziening van het verdrag lid blijft.

Onder erkenning van de Vietcong als onderhandelingspartner dient Nederland mee te werken aan bemiddelingspogingen ter beëindiging van de strijd in Vietnam.

De Oder-Neissegrens en de DDR worden erkend.

Nederland werkt consequent mee aan de vernietiging van de apartheidspolitiek, het Portugese kolonialisme en het onwettige regime in Rhodesië.

Het lidmaatschap van de EEG wordt gebruikt

- voor de democratisering van de verhoudingen in Europa (waarbij o.m. ook aan de groeiende economische machtsconcentraties wordt gedacht),
- voor het bestrijden van iedere maatregel die de gemeenschap vreemdt van andere Europese landen.

3. De Nederlandse marine wordt teruggebracht tot de omvang die nodig is voor een aantal taken in de territoriale wateren.

De land- en luchtmacht worden op hun nuttig effect getoetst.

Nadat het 'Kort begrip' aan de ondertekenaars was aangeboden is de tekst op veler verzoek enigszins gewijzigd teneinde de duidelijkheid te vergroten.

De samenstellers van dit geschrift

HANS VANDEN DOEL (29) econ. drs. Studeerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Organiseerde vluchtelingen hulp in Oostenrijk. Geeft als wetenschappelijk medewerker van de Gemeentelijke Universiteit werkcolleges in de economie aan studenten in de politiek. Achtereenvolgens redacteur van het PvdA-blad *Opinie* en van het weekblad 'voor evangelie en socialisme' *Tijd en Taak*. Lid van het federatiebestuur van de Amsterdamse PvdA. Lid van de programma-adviesraad van de VARA en bestuurslid van het Comité Zuidafrika. Werd in 1957 lid van de Partij van de Arbeid. Motief: 'Liever rood dan slaaf'.

HAN LAMMERS (35) studeerde twee jaar 'vruchteloos' theologie, o.a. aan de Vrije Universiteit. Daarna in de journalistiek. Thans bij de Groene Amsterdammer. Was redacteur van *Podium* en *De Gids*. Bij Polak en Van Gennep is zojuist van hem verschenen *Hinderlijk volgen*, een verzameling van zijn kronieken in *De Gids*. Gespreksleider, resp. presentator van de tv-programma's *Opspraak* en *Inburgeren*. Voorzitter van de Amsterdamse pers. PvdA-lid uit solidariteit met bestuurders in die partij.

ARIE VAN DER HEK (28) studeert internationale betrekkingen aan de Politiek-Sociale Faculteit te Amsterdam. Oud-voorzitter van de democratisch-socialistische studentenvereniging *Politeia*. Thans landelijk voorzitter van de Federatie van Jongerengroepen (FJG) in de Partij van de Arbeid. Medewerker van *Tijd en Taak*. Werd lid van de PvdA

omdat hij daarin nog een effectief middel ziet om socialistische doeleinden te realiseren.

REINIER KROOSHOF (30) studeert economie in Groningen. Auteur van het FJG-rapport 'Om de grondslagen van het bestaan'. Was lid van het gewestelijk bestuur van de Partij van de Arbeid, Groningen. Medewerker van het weekblad Tijd en Taak. Lid van de programma-adviesraad van de VARA. Verdeelt zijn interesse over radio, televisie, beat en politiek. Is lid van de PvdA: 'Omdat socialisme de beste waarborg is voor creativiteit'.

ANDRÉ VAN DER LOUW (33) was lid van het laatste hoofdbestuur van de AJC. Studeerde maatschappelijk werk. Daarna o.a. actief in de journalistiek. Eerst redacteur van de Radio-TV-gids; nu perschef van de omroepvereniging VARA. Ex-redacteur en mede-oprichter van Twen-Taboe. Thans redacteur van het twienerblad Hitweek. Voorzitter van de Gooise journalistenkring. Lid van de Partij van de Arbeid omdat alleen in een volkspartij vorm kan worden gegeven aan het socialisme.

TOM PAUKA (32) volgde een opleiding aan het Centraal Instituut Opleiding Sportleiders, was judo-leraar, daarna sportjournalist. Maakte enige tijd deel uit van de redactie van Vrij Nederland. Sinds 1961 verbonden aan de VARA, nu als chef van de afdeling klankbeelden. Lid van de Partij van de Arbeid sinds een half jaar omdat hij toen eerst de indruk kreeg dat ageren in een bepaalde richting enige zin zou kunnen hebben.

ROB DE ROOI (43) drs. sociale wetenschappen. Medewerker van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de Partij van de Arbeid. Publiceerde o.a. in het maandblad Socialisme en Democratie. Zijn politiek engagement is ontstaan in de oorlogsjaren. 'Het gevoel van dat-nooit-meer en een analyse van wat er fout was gegaan en hoe het allemaal beter zou kunnen, bracht me bij de PvdA.'

ARIE VAN DER ZWAN (31) econ. drs. In zijn studietijd voorzitter van de Rotterdamse Politeia-afdeling. Was ook bestuurder van de Socialistische Jeugd. Thans directeur van een bureau voor marktonderzoek. Lid van de commissie Kiezersonderzoek en Presentatie van de Partij van de Arbeid. Kritiseerde 'de partij van morgen' met de woorden 'de partij van morgen brengen'. Desondanks sinds 1957 PvdA-lid: 'Omdat de strijd gestreden moet worden binnen de "moederpartij".'

*Ondergetekenden zijn het eens met de algemene strekking
van 'Kort Begrip'*

- P. Aartsen Tuin, Ass. Personeelschef, Bussum
N. van Alphen, Documentalist, Den Haag
S. M. Argelo, Wiskundig ingenieur, Rijswijk (ZH)
L. J. Bartelds, Socioloog, Ter Apel
H. J. van Beek, Documentalist, Den Haag
R. L. ter Beek, Student, Coevorden
H. Beereboom, Student, Westerbork
J. van den Berg, Weekbladredacteur, Amsterdam
M. van de Berg, Voorz. FJG, Groningen
Jaap van den Bergh, Jurist, Delft
M. A. v. d. Bergh-v. d. Meer, Hoofdbestuurslid HWG, Delft
Wim Bloemendaal, Journalist, Den Haag
C. G. H. Blok, Student, Utrecht
L. Brouwers, Wetenschappelijk Medewerker, Amsterdam
Fenna van den Burg, Wetenschappelijk Medewerker, Groningen
J. J. Buskes, Emeritus Predikant, Amsterdam
G. J. P. Cammelbeeck, Lid Eerste Kamer, Eindhoven
Hans van den Doel, Wetenschappelijk Medewerker, Amsterdam
Truus v. d. Doel-Grondsma, Civiel Ingenieur, Amsterdam
Henny Doek, Politicologe, Den Haag
Piet van den Ende, Verslaggever, Amsterdam
J. Eykelboom, Kunscriticus, Amsterdam
B. Folkertsma, Hoofd Expl. Arbeiderspers, Amsterdam
J. C. Franssen Jr., Student, Assen

D. Fopma, Student, Heemskerk
R. O. van Gennep, Uitgever, Amsterdam
T. J. Hagen, Lid Essai-groep, Amsterdam
Chr. Hartog, Wethouder, Ter Apel
Arie van der Hek, Landelijk voorz. FJG, Amsterdam
H. J. Holtslag, Cursusleider, Bakkeveen
Leo Jacobs, Journalist, Amsterdam
J. H. Jansen, Uitgever, Amsterdam
W. Kats, Hoofdbestuurslid WPC, Utrecht
K. Kolthof, Psycholoog, Amsterdam
H. Kombrink, Student, Steenwijk
J. A. Koopman-v. d. Boogerd, Sociaal-psychologe, Voorburg (ZH)
Reinier Krooshof, Student, Groningen
Han Lammers, Weekbladredacteur, Amsterdam
Henk Lange, Marktonderzoeker, Amsterdam
H. M. de Lange, Wetensch. Hoofdmedewerker, Den Haag
Emmy Lopes Dias, Actrice, Hilversum
André van der Louw, Chef omroep-persdienst, Hoevelaken
P. J. Meertens, Volkskundige, Amsterdam
W. Meijer, Raadslid, Hilversum
H. Mulder, Journalist, Amsterdam
Jan Nagel, Lid landelijk Partijbestuur, Hilversum
A. Padt-Jansen*, Lid landelijk Partijbestuur, Den Haag
Tom Pauka, Klankbeeldregisseur, Driebergen
Cor van de Poel, Journalist, Amsterdam
J. B. W. Polak, Uitgever, Amsterdam
W. Polak Emz., Voorzitter Federatiebestuur, Amsterdam
Roel Poppe, Afdelingsvoorzitter, Amsterdam
W. A. de Pree, Predikant, Hindelopen
Rob de Rooi, Medew. Wiardi Beckman Stichting, Hilversum
K. L. Roskam, Wetenschappelijk Medewerker, Noordwijk
Peter de Ruyter, Journaalredacteur TV, Amsterdam
L. M. de Rijk, Lid Eerste Kamer, Nijmegen
W. Schermerhorn, ex-minister-president, Delft

J. F. Sinke, Cursusleider, Bentveld
F. Schoute, Afdelingsbestuurder, Hilversum
J. G. Siccama, Student, Amsterdam
J. C. van der Steeg, Bestuurslid FJG, Hilversum
Joke Swiebel, Studente, Bussum
U. den Tex, Grafisch ontwerpster, Amsterdam
P. Thoenes, Hoogleraar, Leiden
J. M. M. de Valk, Lector sociologie, Waddinxveen
A. A. in 't Veld, Cursusleidster, Bentveld
Dick Verkijk, Regisseur-producer, Haarlem
M. de Vreede, Medew. Wiardi Beckman Stichting, Utrecht
Gabri de Wagt, Regisseur-producer, Hilversum
R. Wijkstra*, Pres.dir. Arbeiderspers, Amsterdam
H. S. van Wijnen, Journalist, Waddinxveen
H. Zilverberg, Journalist, Hilversum
Arie van der Zwan, Marktonderzoeker, Amsterdam

* Onder voorbehoud met betrekking tot een enkele passage.

Reaktie op reakties

Binnen twee dagen was de eerste oplage van *Tien over Rood*, 5000 stuks, geheel uitverkocht. Deze spontane reaktie van het publiek bewijst eens te meer, dat de analyse in het hoofdstuk 'Het spook van de ontevredenheid' juist is. Dr. N. Cramer zegt in *Het Parool* (5 okt.) dat wij, naar het voorbeeld van Groen van Prinsterer, in het isolement onze kracht zouden zoeken en dat een partij, die door ons wordt voorgestaan, nauwelijks 10 zetels zou behalen. Echter, wie zich ook in een isolement mogen bevinden, wij zeker niet. Het is veeleer de huidige PvdA, die door haar soms conservatieve, onduidelijke en ondemocratische wijze van optreden zich van het volk heeft vervreemd.

De ons opgedrongen keuze tussen een kleine socialistische partij of een grote verwaterde partij doet ons denken aan het alternatief: Mussert of Moskou. Wij willen een grote socialistische partij en wij menen dat de bewuste of onbewuste behoefte aan een duidelijker socialisme zo sterk toeneemt, dat dit een haalbare kaart is. Juist de centropolitiek van de PvdA zal haar doen ineenschrompelen tot een kleine splinterpartij.

In de buitenlandse pers heeft ons programma al grote aandacht gekregen. De met de SPD sympathiserende *Neue Rhein- und Ruhr Zeitung* heeft kolommen vol geschreven over de 'konsciëntieuze linkervleugel' die 'ernstige kritiek heeft op de bleke contouren van het huidige kader'. Het blad vermeldt enkele van onze standpunten, o.a. inzake de monarchie, en spreekt over 'een werkelijk verontrustend programma'.

Onze keus voor een geleide loonpolitiek heeft in het binnenland negatieve reacties uitgelokt en wel bij De Groene (8 okt.), die vreest dat de arbeider daardoor minder bij de loonstrijd betrokken zal worden zodat zijn gevoel van machteloosheid wordt vergroot. Echter, zonder een verandering van de economische orde zal loonstrijd in de bedrijven o.i. geen fundamentele resultaten boeken omdat een belangrijk deel van de loonstijgingen door prijsstijgingen ongedaan wordt gemaakt. Juist zo'n loonstrijd kan leiden tot een gevoel van machteloosheid en tot het besef misleid te zijn door beloften, die niet werden gehonoreerd. De frustratie, die door deze vorm van loonstrijd zal ontstaan, zou zich tegen hen kunnen keren, die tot deze strijd hebben opgeroepen.

Niettemin beseffen wij dat een geleide loonpolitiek eerst ingevoerd kan worden als daaraan vooraf is gegaan: *a* ontspanning op de arbeidsmarkt; *b* het aanpakken van de hoogste inkomens. Zeer veel verzet is gerezen tegen ons voorstel de successie- en schenkingsrechten vanaf honderdduizend gulden uiterst progressief te laten oplopen, bijvoorbeeld tot 99 pct. Men heeft niet begrepen, dat het onze bedoeling was elke Nederlander een ton belastingvrij te laten erven. Verder wordt de kwade kans op 'kapitaalvlucht' veel als argument tegen ons gehanteerd. Toen in 1911 een scherpe progressie in de successierechten werd ingevoerd (tot 54 pct. bij 4e graads bloedverwantschap) heeft men eveneens deze argumenten gebruikt. De wetgever heeft toen gebruik gemaakt van 'fictiebepalingen', d.w.z. bepalingen dat iemand, vele jaren na zijn vertrek buitenslands, toch bij overlijden door de fiscus wordt aangeslagen. Daardoor heeft zij kapitaalvlucht weten te voorkomen.

De successierechten bij een erfenis naar eigen kinderen zijn in Nederland bijzonder laag, namelijk maximaal 17 pct. Volgens prof. Wemelsfelder lopen de daarmee vergelijkbare tarieven in de USA en Noorwegen op tot 34 pct. en in Engeland tot 65 pct. Het is nooit aangetoond, dat er, als gevolg van deze tarieven, een kapitaalvlucht naar Nederland is ontstaan. Hoezeer een drastische verhoging van de Nederlandse successierechten noodzakelijk is, blijkt uit het volgende. In

1913 bedroeg de opbrengst van de successiebelastingen 7,6 pct. van het totale overheidsbudget. In 1956 was deze opbrengst gedaald tot 2 pct. van het overheidsbudget, terwijl hij thans minder dan 1,5 pct. draagt. De regeringen na de Tweede Wereldoorlog hebben blijkbaar niet de moeite genomen om de successiebelastingen gelijke tred te laten houden met de stijging van de inkomsten- en omzetbelasting. Natuurlijk moeten de successierechten niet in één dag tot 99 pct. worden opgevoerd. Een wetwijziging, die voorziet in een trendmatige stijging met een zeker aantal procenten per jaar, zal de Nederlandse economie o.i. geen merkbare schade berokkenen. Negenennegentig procent is en blijft echter het doel waarnaar wij streven.

De buitenlandse politiek, zoals wij die voorstaan, heeft eveneens kritiek uitgelokt. De principiële pacifisten achten onze keus voor handhaving van de NAVO ongemotiveerd. Wij willen evenwel niet onnodig onze instrumenten om vrede te kunnen maken uit handen geven en Nederland in een voortijdig isolement storten. Wij menen dat wij voor de landen van het Warschaupakt als gesprekspartner over de Europese veiligheid aanzienlijk meer gewicht hebben, wanneer wij in staat zijn om als lid van de NAVO ook in eigen bondgenootschappelijke kring invloed uit te oefenen.

Anderen menen, dat het inkonsekwent is, dat wij wèl de DDR willen erkennen maar Portugal uit de NAVO wensen te verwijderen. Dit argument kan wel heel gemakkelijk worden ontzenuwd. Wij zijn er voorstander van zowel de DDR als Portugal te erkennen. Wij willen echter niet met Portugal in de NAVO en wij willen evenmin met de DDR in de NAVO. Wij scheren Portugal en de DDR *in dit opzicht* over één kam. Niet onze visie, maar die van de PvdA is inkonsekwent.

8 oktober 1966

Hans van den Doel en Han Lammers, eindredactie

Adhesiebetuigingen worden gaarne ingewacht bij de redactiesecretaris André van der Louw, Spechtlaan 7, Hoevelaken, giro 1 15 43 77.

Deze gelegenheidspaperback van Polak & Van Gennep behelst een uitdaging aan de Partij van de Arbeid.

De samenstellers menen dat Nederlands grootste socialistische partij haar principiële uitgangspunten niet duidelijk stelt en voorzover ze dat wel doet, er vaak een conservatieve geest uit spreekt. De schrijvers, vertegenwoordigers van 'Nieuw Links' in de PvdA, richten zich met *Tien over rood* tot allen die, binnen of buiten de PvdA, hopen op een nieuw socialistisch elan. Het zijn: Hans van den Doel, Han Lammers, Arie van der Hek, Reinier Krooshof, André van der Louw, Tom Pauka, Rob de Rooi en Arie van der Zwan. De eindredactie was in handen van de twee eersten. 'Tien' in *Tien over rood* staat voor de tien programmapunten die kenmerkend mogen heten voor 'Nieuw Links':

1. De PvdA neemt slechts deel aan de regering, als vast staat dat de ontwikkelingshulp in 1970 twee procent bedraagt.
2. Van ieder gekozen volksvertegenwoordiger moet openbare verantwoording kunnen worden afgedwongen.
3. Het parlement moet onbeperkt 'hearings' kunnen houden.
4. Elk PvdA-verkiezingsprogram dient een minimum te bevatten zonder de uitvoering waarvan de PvdA niet aan coalitiekabinetten zal deelnemen.
5. Erkenning van de DDR en van de Vietcong is noodzakelijk.
6. Nederland behoort uit de NAVO te treden als Portugal bij de herziening van het verdrag als lid blijft gehandhaafd.
7. Het is wenselijk dat Nederland een republiek wordt zodra de regering van koningin Juliana eindigt.
8. De belasting op erfenissen moet vanaf honderdduizend gulden uiterst progressief oplopen tot negennegentig procent.
9. De PvdA moet een inkomenspolitiek ontwerpen die de inkomensverschillen wezenlijk kleiner maakt.
10. De werknemers moeten directe invloed krijgen op het bestuur van hun ondernemingen.

derde druk binnen een maand